

Humanitarne intervencije i ljudska prava

Đivić, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Libertas International University / Libertas međunarodno sveučilište**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:223:020916>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Digital repository of the Libertas International University](#)

LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE

ZAGREB

Petra Đivić

HUMANITARNE INTERVENCIJE

I LJUDSKA PRAVA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, rujan 2023.

LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ MEĐUNARODNI
ODNOSI I DIPLOMACIJA
ZAGREB

Petra Đivić

HUMANITARNE INTERVENCIJE
I LJUDSKA PRAVA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: dr.sc. Mladen Nakić

Zagreb, rujan 2023.

SADRŽAJ

SAŽETAK
ABSTRACT
1. UVOD.....	1
2. MEĐUNARODNI KONTEKST HUMANITARNIH INTERVENCIJA	2
2.1. Definicija i pojam humanitarne intervencije.....	2
2.2. Humanitarna pomoć i humanitarne intervencije	4
2.3. Odgovornost za zaštitu “R2P”	5
2.3.1. Povijesni razvoj.....	6
2.3.2. Usvajanje načela	8
2.3.3. Tri glavna stupa.....	9
2.4. Zakonitost humanitarne intervencije.....	11
3. DRŽAVNI SUVERENITET I MEĐUNARODNO PRAVO.....	14
3.1. Koncept suverenosti	14
3.2. Povijesni razvoj suvereniteta	15
3.3. Međunarodno pravo	17
3.3.1. Međunarodno humanitarno pravo	18
4. HUMANITARNE INTERVENCIJE KROZ POVIJEST	20
4.1. Humanitarne intervencije prije hladnog rata (1945. – 1991.)	20
4.1.1. Armenski genocid (1915 – 1923.).....	21
4.1.2. Španjolski građanski rat (1936 – 1939.)	22
4.1.3. Grčko – turski rat i razmjena stanovništva (1919 – 1922.).....	23
4.2. Humanitarne intervencije nakon hladnog rata	25
4.2.1. Intervencija u Somaliji (1992 – 1995.)	26
4.2.2. Genocid u Ruandi (1994 – 1996.).....	28
4.2.3. Rat na Kosovu (1999 -).....	30
5. INTERVENCIONIZAM I LJUDSKA PRAVA	33
5.1. Dužnot prevencije (Responsibility to Prevent)	33
5.2. Dužnost reagiranja (Responsibility to React)	34
5.3. Dužnost ponovne izgradnje (Responsibility to Rebuild)	35
5.4. Ljudska prava u kontekstu međunarodnog prava.....	36
5.4. Dualizam humanitarnih intervencija i ljudskih prava	38
6. ZAKLJUČAK	39
LITERATURA.....	41

SAŽETAK

Isprepletana i iznimno, u zajedničkom spoju, zamršena područja humanitarnih intervencija i ljudskih prava fluidna su tema rasprave s razlikama u tumačenju takvih intervencija vezano s legalnošću, legitimnošću, i učinkovitošću istih. Kompleksan međuodnos dvaju dualnih pojmova odražava moralni, ali i praktični izazov za međunarodnu zajednicu s težnjom stvaranja svijeta u kojemu zaštita ljudskih prava stoji kao nepokolebljiv stup globalne solidarnosti. Iz tog ćemo se razloga u ovome radu osvrnuti na raspoložive postojeće faktore koji se isprepliću jednako humanitarnim intervencijama, ali i ljudskim pravima. Konačno, raščlanit ćemo njima srodne pojmove s težnjom prema produbljivanju relevantnih komponenti i etičkih vrijednosti koje iza istih stoje.

Ključne riječi: humanitarna intervencija, ljudska prava, dualitet, međunarodno pravo, humanitarna pomoć, zakonitost

ABSTRACT

Intertwined and exceptionally, in a joint connection, intricate areas of humanitarian interventions and human rights are a fluid topic of discussion with differences in the interpretation of such interventions related to their legality, legitimacy, and effectiveness. The complex interrelationship of the two dual concepts reflects a moral as well as a practical challenge for the international community with the aspiration of creating a world in which the protection of human rights stands as an unshakable pillar of global solidarity. For this reason, in this paper, we will look at the available existing factors that are intertwined with humanitarian interventions, but also with human rights. Finally, we will break down terms related to them with the aim of deepening the relevant components and the ethical values behind them.

Key words: humanitarian intervention, human rights, duality, international law, humanitarian aid, legality

1. UVOD

Humanitarnu intervenciju bismo mogli okarakterizirati kao primjenu vojne sile s ciljem zaštite ljudskih prava. Samim iznošenjem prethodne konstatacije i razmišljajući o istoj, iznimno su jasne prošle, ali i trenutno postojeće eksplicitne dileme koje nerijetko rezultiraju debatama u pravnoj, političkoj i filozofskoj sferi zbog dualnosti isprepletenih pojmova njenog opisa. Na samu pomisao humanitarnih intervencija, prožima se pitanje prikrivenih prijetnji koje stoje u pozadini moralno neispravnih razloga provođenja intervencija, a koje mogu biti prisutne iz različitih, primjerice, političkih ciljeva. To je ujedno glavni razlog upitnosti njihove ispravnosti, nadalje govoreći o njenom moralnom značenju u kontekstu neortodoksnih metoda kojima je isprepletana.

Prvenstveni cilj ovoga rada je približiti kompleksnost pojma humanitarnih intervencija u međunarodnom kontekstu, suštinsku razliku intervencija i humanitarne pomoći te koji je uzrok odnosno cilj postizanja, a dodatno i kakvu ulogu u svemu prepoznaje odgovornost za zaštitu odnosno R2P. Neizostavno je naglasiti i legalnost samih intervencija te produbiti njeno značenje u tom kontekstu. Nadalje, govoreći o provođenju istih, od enormne nam je važnosti suverenitet države kojega ćemo pobliže proučiti povežavši ga s intervencionizmom, dužnosti neintervencije odnosno zaštite, ljudskim pravima te sredstvima zaštite istih, a sve prožeti kontekstom međunarodnog prava koje je od neizostavnog značaja u razradi teme ovoga rada.

U konačnici, za uspješno razumijevanje i shvaćanje opredijeljenosti generalnih stavova oko humanitarnih intervencija, veoma je relevantno iste proučiti kako na svjetskoj razini tako i na razini nama teritorijalno bliskih država stoga ćemo detaljnije elaborirati specifične primjere država koje su na sebi osjetile snagu humanitarnih intervencija, ne zanemariivši posljedice koje su iste ostavile za sobom, ali naravno i ono što se iz toga može naučiti te uspješnije primijeniti na potencijalne buduće događaje koji jedini izlaz mogu pronaći u humanitarnim intervencijama. Neizostavno je sveobuhvatno procijeniti problematiku, ali i smisao intervencija kako bi se što uspješnije pronašao odgovor na ključno pitanje, a to je pitanje granice opravdanosti vojnih intervencija i legitiman cilj za provođenje istih.

Poput mramorne intarzije, dodavanjem svih spomenutih faktora i komponenta u jednadžbu moralne ispravnosti odnosno neispravnosti humanitarne intervencije, kreira se nevidljiva, a postojeća dimenzija eminentnog prikaza srži humanitarnih intervencija, a koja će samim čitanjem rada postati razjašnjena te, naravno, započeta uz pitanje – do koje je mjere humanitarna intervencija uistinu “humanitarna”?

2. MEĐUNARODNI KONTEKST HUMANITARNIH INTERVENCIJA

Objašnjenje pojma humanitarne intervencije kompleksan je zadatak budući da velik broj autora, vidljivo u daljnjem tekstu kroz ponuđene primjere nekoliko povijesno relevantnih definicija, ovu sintagmu shvaća kao oksimoron ističući da se u istoj pronalazi opravdanje za pokretanje i vođenje ratnih operacija bez prethodnog utvrđivanja strateških ciljeva. Odnosno, radi li se zaista isključivo o potrebama zaštite humanosti te koji je suštinski etički opravdan i nužan legitimitet u pozadini istih ili je ono krinka za realiziranje različitih političkih, ekonomskih odnosno strateških ciljeva.¹ Stavljajući semantiku na stranu, pojam „humanitarna intervencija“ pojavljuje se u znanstvenoj i stručnoj literaturi kao termin za uporabu sile ili prijetnju silom iz razloga zaštite civilnog stanovništva.² No, kako bi se ovaj rad mogao objektivno razraditi, neophodno je humanitarne intervencije pogledati s različitih međunarodnih aspekata, pa tako i uzeti u obzir brojne definicije različitih autora budući da je dualizam svih ponuđenih teorija upravo ono što omogućava donošenje kvalitetnih zaključaka, uočavanje postojećih razlika, ali i shvaćanja različitih perspektiva jednog pojma. Iz tog ćemo razloga započeti s kontradiktornim teorijama humanitarnih intervencija i od početka ih tretirati s različitih stajališta kakvima se i opisuju.

2.1. Definicija i pojam humanitarne intervencije

Yogesh K. Tyagi humanitarnu intervenciju definira kao „krhki savez dvaju različitih koncepata: ljudskih prava i intervencije.“³ Osnova za humanitarnu intervenciju leži u odsutnosti minimalnih moralnih zahtjeva humanosti u nekoj zemlji što stoji u suprotnosti s fundamentalnim humanitarnim normama te je kao takvo neprihvatljivo kako drugim državama, tako i nevladinim organizacijama.⁴ Takvo ponašanje države u suštini može rezultirati poticanjem određene vanjske snage da tu situaciju uvide kao učestalo i kontinuirano kršenje i nepoštivanje ljudskih prava te shodno tome kao neprihvatljivo sa stajališta savjesti međunarodne zajednice.⁵ Vanjske snage, potaknute, pa i isprovocirane zahtjevima savjesti,

¹ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 54

² Weiss, T. G. - Hubert, D. The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background, International Development Research Centre, Ottawa, 2001, str. 15

³ Tyagi, Y. K. The Concept of Humanitarian Intervention, Michigan Journal of International Law, 16, 1995, str. 885

⁴ Ibid

⁵ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 54

primorane su odlučiti žele li zadržati *status quo* ili će pokušati ispraviti postojeću situaciju.⁶ Suštinski, vanjske snage se mogu odlučiti na uporabu sile u slučaju da bi krajnje koristi od takve akcije bile veće od dopuštanja *statusa quo*.⁷ U slučaju odluke osiguranja vlastitog legitimiteta spomenute akcije, vanjske snage imaju izbor između dvije metode, odnosno tradicionalne prakse ili suvremenih normi legitimacije, a u koje svrstavamo prethodnu autorizaciju međunarodne organizacije.⁸ Budući da je humanitarna intervencija je iznimno miješanje vanjskih snaga (druge države, grupe država, međunarodne organizacije ili kombinacije prethodnog) u unutarnja pitanja određene države s namjerom nametanja određenih humanih vrijednosti, srž koncepta istih čini odgovornost međunarodne zajednice u održavanju moralne korektnosti sustava nacionalnih država.⁹

U kontekstu daljnjih gledišta na pojam humanitarnih intervencija uzima se definicija Mortimera Sellersa, a koji stoji iza toga da ona nije zabranjena međunarodna intervencija u pravnom kontekstu iz razloga što ne zahvaća područje zaštićenih pravnih poslova.¹⁰ Uzevši u obzir da su ljudska prava istinski izraz dostojanstva svakog ljudskog bića i da su predmet obveze svake države prema svim drugim državama, svaka država ima pravni interes u zaštiti istih prava neovisno gdje se nalazila.¹¹ Dužnost je svih država da omoguće potpunu zaštitu i sigurnost, kao i društveni, gospodarski te ekonomski razvoj s ciljem nepovredivosti temeljnih ljudskih prava i sloboda uz obavezno pravo naroda na vlastito samoodređenje. U scenariju oslobađanja država od spomenutih obaveza radi kojih iste i postoje, kreirala bi se ugroženost osnovnih temelja suverenosti, diskreditirajući pojmove slobode i autonomije koji su osnova državne suverenosti i njenog postojanja.¹² Ukoliko dođe do ugrožavanja prava pojedinaca, isto će se odraziti i na prava država, dok vlade koje će građanima uskratiti primarne slobode, gube potpuno pravo vladanja iz razloga što time ujedno i uskraćuju pravo naroda na samoodređenje te na slobodan izbor vlade.¹³

Od daljnjih definicija humanitarnih intervencija iznimno je bitno istaknuti onu od J. L. Holzgrefea, a koji je istu definirao kao „prijetnju silom ili upotrebu sile preko državne granice

⁶ Tyagi, Y. K. The Concept of Humanitarian Intervention, Michigan Journal of International Law, 16, 1995, str. 885

⁷ Ibid

⁸ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 54

⁹ Tyagi, Y. K., The Concept of Humanitarian Intervention, Michigan Journal of International Law, 16, 1995, str. 885

¹⁰ Sellers, M. The Legitimacy of Humanitarian Intervention Under International Law, International Legal Theory, 7, 2001, str. 75

¹¹ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 54

¹² Sellers, M. The Legitimacy of Humanitarian Intervention Under International Law, International Legal Theory, 7, 2001, str. 75

¹³ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 54

od strane države ili grupe država s namjerom da spriječe ili okončaju široko rasprostranjena i teška kršenja temeljnih ljudskih prava pojedinaca koji nisu njihovi državljani, bez dopuštenja države na čijem se teritoriju sila primjenjuje.“¹⁴ Kod Holzgrefea je specifično upravo to da je ciljano iz svoje definicije isključio one intervencije koje ne obuhvaćaju uporabu sile već se provode u drugim formama ekonomskih, diplomatskih te ostalih sankcija, a dodatno se ne referira na zaštitu državljana.¹⁵

S druge strane, Fernando R. Teson zagovara teoriju da je humanitarna intervencija „proporcionalna međunarodna uporaba vojne sile ili prijetnja vojnom silom, poduzeta u načelu od strane liberalne vlade ili saveza, s ciljem okončanja tiranije ili anarhije i prihvaćena od žrtava.“¹⁶

Sve su predstavljene definicije tek pojedine od brojnih autora koji su pisali na zadanu temu, no ono što im je svima jezgrovito zajedničko su iznimne povrede i kršenja temeljnih prava čovjeka te nužnost da se spriječe, iskorijene ili u konačnici kazne.¹⁷ Neupitan je porast svijesti o potrebi za pronalaženjem adekvatnog sustava zaštite ljudskih prava, a humanitarna je intervencija u početnom redu savjesnog i moralnog postupanja civiliziranja zemalja s krajnjim ciljem suzbijanja te kažnjavanja nastalih teških povreda humanitarnog prava.¹⁸ Takvo se postupanje nastoji regulirati određenim normama no nesumnjivo je kompleksno ponuditi odgovore na brojna pitanja uzevši u obzir postojeće etičke, pravne i moralne dileme.

2.2. Humanitarna pomoć i humanitarne intervencije

U daljnjem razmatranju bitna je striktna definicija humanitarne pomoći, a koja nalaže da je “humanitarna pomoć područje vanjskog djelovanja Europske unije te se pruža kako bi se odgovorilo na potrebe nastale nakon katastrofa izazvanih ljudskim djelovanjem ili pod utjecajem elementarnih nepogoda”.¹⁹ Financirana je od strane Glavne uprave Komisije za europsku civilnu zaštitu i operacije humanitarne pomoći, dok njenu politiku donose Europski parlament i Vijeće kao suzakonodavci pritom sudjelujući u globalnoj raspravi o mogućnostima uspješnijeg i učinkovitijeg humanitarnog djelovanja.²⁰ Iznimno je važno razlikovati

¹⁴ Holzgrefe, J. L. - Keohane, R. O. Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas, Cambridge University Press, Cambridge, London, 2003, str. 94

¹⁵ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 55

¹⁶ Holzgrefe, J. L. - Keohane, R.O. Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas, Cambridge University Press, Cambridge, London, 2003, str. 94

¹⁷ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 56

¹⁸ Ibid

¹⁹ Europski parlament. Informativni članci o Europskoj uniji. Apr. 2023

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/164/humanitarna-pomoc> (pristupljeno: 15.06.2023.)

²⁰ Ibid

humanitarnu intervenciju od humanitarne pomoći – distinkcija se nalazi u tome što intervencija podrazumijeva vojno djelovanje, dok s druge strane humanitarna pomoć podrazumijeva pomoć civilnom stanovništvu odnosno zaštitu izbjeglih osoba tokom humanitarne krize ili nakon humanitarne intervencije.²¹ Kao primjer tome bila je intervencija u Somaliji* koja je naglasila jasnu razliku između pružanja humanitarne pomoći i zaštite ljudskih prava iz tog razloga što se ljudska prava smatraju osnovom za dostojanstven život pojedinca, dok se osiguranje potreba za puko preživljavanje ne može smatrati sveobuhvatnom zaštitom ljudskih prava.²² Vodeći se Glavom VII Povelje Ujedinjenih naroda vijeće sigurnosti može odobriti upotrebu vojne sile kao odgovor na prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti, no postoji niz problema vezanih uz odobrenje Vijeća sigurnosti za humanitarne intervencije, a na koje primarno utječu političke odluke pet stalnih država članica, koje se vode različitim političkim kriterijima i interesima, uz obavezno razmatranje težine nastalih kršenja ljudskih prava u određenom području koje zahtijeva nastupanje humanitarne intervencije.²³ Ključna razlika ovih dvaju pojmova pronalazi se upravo u tome da imaju izuzetno različite ciljeve kao i sredstva kojima se realiziraju te se zasnivaju na različitim političkim i pravnim principima. Odnosno, za razliku od humanitarne intervencije, kod pružanja humanitarne pomoći politički faktori imaju značajno manju ulogu te bismo iz tog razloga rekli da kao takva humanitarna pomoć ima suštinski iskreniji te moralno ispravniji cilj budući da se orijentira isključivo na pružanje pomoći i osiguravanje slobode državi kojoj je ista u određenom trenutku neophodno potrebna.

2.3. Odgovornost za zaštitu “R2P”

Koncept odgovornosti za zaštitu (engl. Responsibility to Protect, u daljnjem tekstu R2P) u međunarodnim odnosima pojavljuje se u relativno novije vrijeme te u svojoj suštini utjelovljuje potpunu političku predanost u svrhu okončanja najtežih oblika nasilja i progona.²⁴ Primarno se javlja kao odgovor na neuspjehe globalne zajednice u sprječavanju odnosno zaustavljanju masovnih zločina – genocida, ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i etničkog čišćenja, a

²¹ Raičević, N. Humanitarna intervencija u međunarodnom javnom pravu, Niš, 2008

²² Kernot, S. Humanitarian intervention: Human rights versus humanitarian assistance, *Global Change, Peace & Security*, 18:1, 2006, str. 54

* Intervencija u Somaliji (1992 – 1994) je izvršena u dvije faze u siromašnoj afričkoj državi u kojoj centralna vlada nije postojala. U prvoj fazi, vojne snage SAD-a su na terenu stvorile mogućnost doprinosa humanitarne pomoći, da bi u drugoj fazi tu ulogu preuzele snage pod vodstvom OUN-a čija je misija, izuzev humanitarnih, imala i druge ciljeve.

²³ Alić, G. Humanitarne intervencije i međunarodno pravo, Zenica, 2018, str. 312

²⁴ Ujedinjeni Narodi, Ured za prevenciju genocida i odgovornosti za zaštitu, Apr. 2011.

<https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (pristupljeno: 04.06.2023.)

kao glavne odgovorne za zaštitu stanovništva, R2P smatra suverenu državu, no u slučajevima kada ista ne uspije odnosno nije u mogućnosti pružiti zadovoljavajuću potrebnu zaštitu svom stanovništvu, odgovornost je međunarodne zajednice da intervenira i nadomjesti potrebnu pomoć.²⁵ Godine 2005. slijedeći revolucionarni pristup, načelo odgovornosti za zaštitu usvojili su svi šefovi država i vlada dok je naknadno glavni tajnik napisao pismo (S/2007/721) predsjedniku Vijeća sigurnosti 2007. godine, naglašavajući zahtjev za daljnjom operacionalizacijom načela odgovornosti za zaštitu.²⁶ Kao rješenje određen je poseban savjetnik za Odgovornost zaštite s primarnom ulogom konceptualnog razvoja i izgradnje konsenzusa.²⁷ Imenovan 2008. od strane glavnog tajnika, početni posebni savjetnik za odgovornost za zaštitu radi na uklanjanju jaza između sadašnjih dužnosti država članica prema međunarodnom humanitarnom pravu i zakonu o ljudskim pravima s aktualnošću s kojom se suočavaju oni koji su u opasnosti od genocida, ratnih zločina, etničkih čišćenja i zločina protiv čovječnosti.²⁸ Ono što je iznimno relevantno je to da R2P nije obvezujuća zakonska već politička obveza i normativni okvir koji dalje usmjerava međunarodne akcije.²⁹ Budući da pojam humanitarnih intervencija ne sadrži isključivo jednu općeprihvaćenu definiciju koju bismo mogli koristiti odnosno na istoj povezivati donesene zaključke, a također je i bez definiranih, jasno određenih granica, sredstava te kazni za nepoštivanje pravila, o odgovornosti za zaštitu nadalje govorimo s primarnim fokusom na *World Summit Outcome Document* (2005.) kojim su usvojena najvažnija načela za implementaciju iste.³⁰ Prije nego što se dotaknemo izričitih dijelova navedenog dokumenta kao i sveopćeg prihvatanja R2P-a, neizbježno je krenuti od samoga početka odnosno povijesnog nastanka, također opisanog od strane Ujedinjenih Naroda.

2.3.1. Povijesni razvoj

Početak povijesnog nastanka odgovornosti za zaštitu seže sve u 1990-e godine kada su počinjeni nespriječeni međunarodni zločini na Balkanu i Ruandi, a nakon njih i vojne intervencije NATO-a na Kosovu.³¹ Navedena se intervencija može istaknuti kao izričito

²⁵ Sejfić, A. *Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija*, Sarajevo, 2020, str. 64

²⁶ Ujedinjeni Narodi, Ured za prevenciju genocida i odgovornosti za zaštitu, Apr. 2011.

<https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (pristupljeno: 04.06.2023.)

²⁷ Ibid

²⁸ Ibid

²⁹ Ibid

³⁰ Ibid

³¹ Ibid

kritizirana od strane naroda budući da se smatrala kršenjem zabrane uporabe sile, a što je rezultiralo uplitanjem međunarodne zajednice u svrhu utvrđivanja opravdanosti sumnji na teško narušavanje osnovnih ljudskih prava.³² U rujnu 1999. dok je predstavljao svoje godišnje izvješće Općoj skupštini UN-a, Kofi Annan razmišljao je o "izgledima za ljudsku sigurnost i intervenciju u sljedećem stoljeću" i izazvao države članice da "pronađu zajednički jezik u podržavanju načela Povelje, i djelovanje u obrani zajedničkog čovječanstva".³³ Svoj je izazov ponovio i u svom Milenijskom izvješću iz 2000., a kada je rekao da: "ako je humanitarna intervencija doista neprihvatljiv napad na suverenitet, kako bismo trebali odgovoriti na Ruandu, na Srebrenicu, na grubo i sustavno kršenje ljudskih prava koje vrijeđa sve pravilo naše zajedničke ljudskosti?"³⁴

Njegov je izazov prihvatilo i Međunarodno povjerenstvo za intervenciju i državni suverenitet (ICISS) osnovano od strane kanadske vlade, a koje je krajem 2001. izdalo izvješće pod naslovom Odgovornost za zaštitu.³⁵ Koncept odgovornosti za zaštitu crpio je nadahnuće iz ideje Francisa Denga o "državnom suverenitetu kao odgovornosti" i potvrdio ideju da suverenitet nije samo zaštita od vanjskog uplitanja – prije je stvar države koja ima pozitivnu odgovornost za dobrobit svog stanovništva, i pomagati jedni drugima.³⁶ Shodno tome, primarna odgovornost za zaštitu njezinih građana leži prije svega na samoj državi, no, "preostala odgovornost" također leži na široj zajednici država, koja se "aktivira kada određena država očito ili ne želi ili nije u stanju ispuniti svoju odgovornost zaštite ili je sama stvarni počinitelj zločina ili grozota."³⁷

Naknadno izvješće Panela visoke razine o prijetnjama, izazovima i promjenama pod naslovom Sigurniji svijet: naša zajednička odgovornost (A/59/565) i izvješće glavnog tajnika iz 2005.³⁸ U većoj slobodi: prema razvoju, sigurnosti i ljudskim pravima za sve (A/59/2005) podržao je načelo da državni suverenitet nosi sa sobom obvezu države da zaštiti svoje vlastite ljude i da se, ako država to ne želi ili nije u stanju učiniti, odgovornost prebacuje na međunarodnu zajednicu da upotrijebi diplomatskim, humanitarnim i drugim sredstvima za njihovu zaštitu.³⁹

³² Ibid

³³ United Nations. Meetings Coverage and Press Release. Apr. 1999
<https://press.un.org/en/1999/19990920.sgsm7136.html> (pristupljeno: 28.05.2023.)

³⁴ Ibid

³⁵ Ibid

³⁶ Ibid

³⁷ Ujedinjeni Narodi, Ured za prevenciju genocida i odgovornosti za zaštitu, Apr. 2011.
<https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (pristupljeno: 04.06.2023.)

³⁸ Ibid

³⁹ Ibid

Niti jedno izvješće nije tvrdilo osnovu za korištenje sile u tu svrhu osim odobrenja Vijeća sigurnosti prema Poglavlju VII Povelje kao krajnje sredstvo, u slučaju genocida i drugih teških međunarodnih zločina.⁴⁰

Na UN-ovom Svjetskom summitu na visokoj razini 2005. države članice konačno su se obvezale na načelo odgovornosti za zaštitu uključivši ga u završni dokument tog sastanka (A/RES/60/1), iako je usvojeni koncept izostavio neke od aspekata koje je inicijalno predložio ICISS, on zadržava svoje temeljne aspekte u odnosu na prevenciju i odgovor na najteža kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i humanitarnog prava.⁴¹

2.3.2. Usvajanje načela

U stavcima 138. i 139. Završnog dokumenta Svjetskog summita iz 2005. (A/RES/60/1) šefovi država i vlada potvrdili su svoju odgovornost odnosno odgovornost svake pojedinačne države za zaštitu vlastitog stanovništva od genocida, ratnih zločina, etničkog čišćenja i zločina protiv čovječnosti te su prihvatili kolektivnu odgovornost za poticanje i pomoć jedni drugima u održavanju ove obveze.⁴² U istom stavku Paragrafa o odgovornosti za zaštitu rečeno je da “prihvaćaju odgovornost sprječavanja navedenih zločina, uključujući njihovo poticanje, odgovarajućim i potrebnim sredstvima” dok je zadatak međunarodne zajednice poticanje te pomaganje državama u realizaciji navedene odgovornosti te bi ujedno trebala podržati Ujedinjene narode u slučaju uspostave ranog upozorenja.⁴³ S druge strane, sukladno stavku 139. istog Paragrafa, “međunarodna zajednica, preko Ujedinjenih naroda, ima odgovornost koristiti odgovarajuća diplomatska, humanitarna i druga miroljubiva sredstva, u skladu s poglavljima VI i VIII Povelje, a kako bi pomogla u zaštiti stanovništva od genocida, ratnih zločina, etničkog čišćenja i zločina protiv čovječnosti.”⁴⁴ Drugim riječima, izrazili su spremnost da poduzmu pravodobne i odlučne mjere, u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda i u suradnji s relevantnim regionalnim organizacijama, kada nacionalne vlasti očito ne uspiju zaštititi svoje stanovništvo, odnosno kada su miroljubiva sredstva neadekvatna.⁴⁵ Nadalje je zadatak Opće skupštine da kontinuirano razmatra odgovornosti za zaštitu stanovništva protiv navedenih zločina i njihovih implikacija, imajući na umu načela Povelje i međunarodnog

⁴⁰ Ibid

⁴¹ Ibid

⁴² Ibid

⁴³ Ibid

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Ibid

prava, a naknadno se i posvetiti pomaganju državama u izgradnji kapaciteta za zaštitu svoj stanovništva od spomenutih zločina kao i pružanju pomoći svima onima koji su pod stresom neposredno prije nego što krize i sukobi izbiju.⁴⁶

U suštini, ishod sastanka na vrhu rezolucija je Opće skupštine usvojena na razini šefova država i vlada, dok kao takvi, stavci 138. i 139. predstavljaju važnu novu političku obvezu država članica.⁴⁷ Ove postojeće međunarodne obveze zahtijevaju od država da se suzdrže i poduzmu niz radnji za sprječavanje i kažnjavanje genocida, ratnih zločina, etničkog čišćenja i zločina protiv čovječnosti, a usvajanje stavaka 138. i 139. konsenzusom na tako visokoj političkoj razini daje dodatni poticaj razvoju ovih obveza.⁴⁸ U konačnici, načelo odgovornosti za zaštitu jača suverenitet pomažući državama da ispune svoje postojeće odgovornosti te nudi nove programske mogućnosti za sustav Ujedinjenih naroda da pomogne državama u sprječavanju navedenih zločina i kršenja i u zaštiti pogođenog stanovništva kroz izgradnju kapaciteta, rano upozoravanje i druge preventivne i zaštitne mjere, umjesto da jednostavno čekaju da odgovore ako ne uspiju.⁴⁹ Od usvajanja Odgovornosti za zaštitu 2005. godine, glavni tajnik Ujedinjenih naroda poduzeo je niz koraka kako bi razradio načelo i usmjerio njegovu praktičnu provedbu, a države članice također su redovito razmatrale provedbu načela tijekom formalnih i neformalnih sastanaka, dok je načelo više puta spominjano i ponovno potvrđeno u relevantnim rezolucijama Ujedinjenih naroda. Drugi akteri su zagovarali i podržavali provedbu načela.⁵⁰

2.3.3. Tri glavna stupa

R2P temelji se na tri glavna stupa: odgovornost za sprječavanje, odgovornost za reagiranje i odgovornost za obnovu.⁵¹ Prvi od tri navedena stupa predstavlja stup prevencije koji se bavi temeljnim uzrocima i ranim znakovima upozorenja na sukobe te masovne zločine, s ciljem sprječavanja njihovoj pojavljivanja, i u tom se stupu ističe važnost diplomatskih, političkih, društvenih i gospodarskih mjera za ublažavanje napetosti te promicanje kvalitete mirnog suživota.⁵² Neki od ključnih elemenata prevencije su: rješavanje sukoba i posredovanje – poticanje mirnih pregovora, dijaloga i diplomacije za rješavanje sporova te sprječavanje

⁴⁶ Ibid

⁴⁷ Ibid

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ Ibid

⁵⁰ Ibid

⁵¹ Sejfić, A. *Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija*, Sarajevo, 2020, str. 29 – 31.

⁵² Ibid

eskalacije u nasilje, sustavi ranog upozoravanja – uspostavljanje mehanizama za prepoznavanje i praćenje potencijalnih izvora sukoba odnosno masovnih zločina, kao što su kršenje ljudskih prava, diskriminacije ili političke nestabilnosti, socioekonomski razvoj – rješavanje problema siromaštva, nejednakosti i socioekonomskih problema jer su isti nerijetko povezani sa sukobima i nasiljem te izgradnja kapaciteta – pomaganje državama u razvoju kapaciteta za zaštitu svog stanovništva, uključujući područja kao što su reforma sigurnosnog sektora i obuka o ljudskim pravima.⁵³ Cilj prevencije je rano prepoznavanje i rješavanje potencijalnih rizika kako bi se kasnije izbjegla potreba za snažnijim i reaktivnijim mjerama.⁵⁴

Idući stup, odgovornost reagiranja, usredotočuje se na odgovornost međunarodne zajednice da reagira kada država ne uspijeva zaštititi svoje stanovništvo od masovnih zločina.⁵⁵ Reakcija uključuje niz odgovora, od diplomatskog i ekonomskog pritiska pa sve do neprisilnih mjera poput posredovanja i misija za utvrđivanje činjenica.⁵⁶ U ekstremnim slučajevima, dolazi do upotrebe sile koju je prethodno odobrilo Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda, kao što su mirovne operacije ili vojne intervencije, s primarnim ciljem zaštite civila.⁵⁷ Ključni elementi odgovornosti reagiranja uključuju: diplomatske i ekonomske mjere – uključivanje u diplomatske napore (dijaloge i pregovore), kako bi se država potaknula da poduzme mjere i zaštititi svoje stanovništvo. Ekonomske mjere, kao što su sankcije ili trgovinska ograničenja, mogu se nametnuti kako bi se potaknulo pridržavanje propisa.⁵⁸ Nadalje, pod elementima odgovornosti reagiranja podrazumijevamo i humanitarnu pomoć odnosno pružanje iste, kao i podrške, za ublažavanje patnje pogođenog stanovništva, a uključene su i mirovne operacije pod koje ubrajamo raspoređivanje mirovnih misija Ujedinjenih naroda za zaštitu civila i stabilizaciju situacije te, u ekstremnim slučajevima, mjere prisile – na red nastupaju tek kada su iscrpljena sva miroljubiva sredstva, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda može odobriti upotrebu sile kako bi se stanovništvo zaštitilo od predstojećih masovnih zločina.⁵⁹ To može uključivati vojnu intervenciju ili uspostavu zone zabrane leta odnosno sigurnih utočišta.⁶⁰

⁵³ Ibid

⁵⁴ Ujedinjeni Narodi, Ured za prevenciju genocida i odgovornosti za zaštitu, Apr. 2011.

<https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (pristupljeno: 04.06.2023.)

⁵⁵ Sejfić, A. Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija, Sarajevo, 2020, str. 29 – 31.

⁵⁶ Ujedinjeni Narodi, Ured za prevenciju genocida i odgovornosti za zaštitu, Apr. 2011.

<https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (pristupljeno: 04.06.2023.)

⁵⁷ Ibid

⁵⁸ Ibid

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ Ibid

Odgovornost za reagiranje u srži prepoznaje da postoje situacije u kojima zaštita stanovništva zahtijeva snažnije djelovanje izvan samog napora prevencije.⁶¹

I posljednje, treći stup odgovornost za obnovu, naglašava potrebu za post konfliktnom pomoći i naporima u obnovi kako bi se podržalo pogođeno stanovništvo te osigurao održivi mir , a uključuje inicijative kao što su post konfliktna obnova, izgradnja institucija i promicanje ljudskih prava, pomirenja i pravde. Napori obnove imaju za cilj spriječiti ponovni dolazak do sukoba te stvoriti uvjete koji će omogućiti dugoročnu stabilnost, sklad i razvoj.⁶²

2.4. Zakonitost humanitarne intervencije

Ispitivanjem zakonitosti humanitarne intervencije dolazi se do odgovora na pitanje da li je ona kompatibilna sa postojećim pravilima međunarodnog prava.⁶³ Za razliku od upotrebe sile radi zaštite državljana u inozemstvu, zakonitost humanitarne intervencije je bila problematična i prije stupanja na snagu Povelje Ujedinjenih Naroda. U određenim povijesnim periodima, humanitarna intervencija je različito tretirana s drugačijih stajališta, no i danas predstavlja pojam neslaganja međunarodne zajednice svaki puta kada se dotakne pitanje njenog legaliteta i legitimiteta kao i opravdanosti.

Do 19. stoljeća, stavove o prethodno spomenutome možemo pronaći u dijelima brojnih mislioca koji su, među inim, iznosili i stavove u upotrebi oružane prisile s ciljem zaštite stanovništva pod vlašću neke druge države. Kasnije, početkom 20. stoljeća, norme međunarodnog prava ubrzano se izmjenjuju – najprije kroz običaje, a kasnije kroz međunarodno pravo te upravo oni predstavljaju izvor odgovora na pitanje o legalnosti humanitarne intervencije uopće. S pravne osnove, humanitarna intervencija je složena i podložna tumačenju, stoga Povelja Ujedinjenih naroda iz 1945. Zabranjuje uporabu sile, osim uz iznimno odobrenje Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, no problem se kreira i u samome

⁶¹ Ibid

⁶² Belammy A. J. The Three Pillars of the Responsibility to Protect, Oxford Research Encyclopedia of International Studies, 2010, str. 45 – 51.

⁶³ Za razliku od toga, legitimnost intervencije u velikoj meri zavisi od političkih i moralnih obzira koji se koriste za njeno opravdanje, ali ona svakako ne može biti određena bez uzimanja u obzir i pravnih aspekata. Činjenica da države koje interveniraju uživaju snažnu i široku podršku u međunarodnoj zajednici može biti faktor koji doprinosi legitimnosti intervencije. Takva podrška nužno ne doprinosi legalnosti intervencije prema postojećem pravu iako legitimnost intervencije može usmjeriti mogući razvoj prava u budućnosti; Advisory Council on International Affairs-Advisory Committee on Issues of Public International Law: Humanitarian Intervention (Dutch Report No. 13), The Hague, 2000, str. 5
Slično je stajalište i Danskog instituta koji ističe da legitimitet ne može dati odgovor na pitanje o legalnosti akcije, već samo može dati neke ideje o budućim izmijenama međunarodnog prava (*de lege ferenda*); Danish Institute of International Affairs: op. cit., str. 24

Vijeću koje je u nemogućnosti reagirati prilikom ozbiljnih kršenja ljudskih prava zbog veta jedne ili više stalnih članica ovog tijela te se opet dovodi do pitanja međunarodne zajednice je li ispravno postupiti legalno odnosno postupiti moralno.⁶⁴ Neki se slažu da se humanitarna intervencija može opravdati konceptom “humanitarne nužde” ili “humanitarne intervencije kao posljednjeg sredstva” u situacijama u kojima Vijeće sigurnosti ne djeluje, dok se drugi zalažu da intervencije bez odobrenja Vijeća sigurnosti krše međunarodno pravo te riskiraju potkopavanje stabilnosti međunarodnog sustava. Afirmacijom jednog od ponuđenih pristupa kreirale bi se stabilnije norme kod potrebe za provođenjem humanitarne intervencije, a kojima bi se naknadno izbjegle nepresušne rasprave o moralnoj ispravnosti i legalnosti provođenja istih te bi se pritom i uvažila njihova ispravnost budući da se ne bi dovodili u pitanje potencijalni pozadinski politički i ekonomski povodi. Pokušaj tome bio je i prethodno spomenuti R2P, kreiran s obvezom uspostave balansa između prava država na suverenitet i obaveze da se zaštite osnovna ljudska prava i slobode.⁶⁵ Suprotno uspješnom ispunjenju zadatka, sam R2P je izazvao alarmantnu raspravu i kontroverzu, usprkos velikom napretku u kratkom vremenskom periodu, posebno u kontekstu uporabe vojne sile i potencijale zlouporabe odnosno selektivne primjene načela koja predstavlja, ali je istovremeno uveo i brojne dvosmislenosti. Dok dio kritičara drži stajalište da se R2P može, ali i hoće, koristiti kao izgovor za vojnu intervenciju moćnih država, potkopavajući državni suverenitet i održavajući sukobe, s druge strane zagovornici načela tvrde da R2P pruža apsolutno nužan okvir za sprječavanje i ujedno odgovor na masovne zločine, uz uvjet da bi intervencija trebala biti posljednja mjera postupanja. Općenito govoreći, načelo R2P razvija se u međunarodnim odnosima te nastoji uspostaviti normu ravnoteže državnog suvereniteta s odgovornošću međunarodne zajednice da zaštiti stanovništvo od masovnih zločina. Njegova se provedba oslanja na suradnju i konsenzus država, međunarodnih organizacija i regionalnih aktera u promicanju mira, sprječavanju sukoba i zaštiti ranjivog stanovništva te se teži uvođenju i implementiranju daljnjih načela kako bi se njegova funkcionalnost u potpunosti vidjela kao pozitivna.

No, budući da je besciljno diskutirati o legalitetu humanitarne intervencije ne dovodeći je u kontekst odredbi Povelje Ujedinjenih naroda, običajnog međunarodnog prava i međunarodne konvencije za zaštitu ljudskih prava, neizostavan su dio teksta za daljnje donošenje zaključaka. Odredbe Povelje obavezno se moraju tumačiti teleološki, odnosno s obzirom na smisao norme i svrhu koja se želi postići, i evolutivno, jer, kao najvažniji pravni instrument međunarodnog

⁶⁴ Sejfić, A. Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija, Zenica, 2020, str. 4 – 67.

⁶⁵ Ibid

prava, mora biti promatran dinamički jer pravo nije statično već njegove norme nastoje biti u toku s fluidnom realnošću.⁶⁶ Legitimitet ima iznimno važnu dimenziju čak i kada je legalitet intervencije neupitan, uzevši za primjer zaključak Nezavisne međunarodne komisije za Kosovo (Independent International Commission on Kosovo) koja zagovara da “vojna intervencija NATO-a na Kosovu nije bila legalna, ali je bila legitimna”.⁶⁷ Time se naglašava širi pojam legitimiteta, a koji u specifičnim slučajevima može biti ojačan ukoliko postoje relevantni razlozi za intervenciju odnosno u slučaju očitih dokaza o teškim i masovnim kršenjima ljudskih prava, dobronamjernog postupanja država koje poduzimaju intervenciju, dugotrajnih napora između međunarodne zajednice u razrješavanju sukoba i tome slično.⁶⁸

Osim jasno i striktno definiranih normi za provođenje humanitarnih intervencija Poveljom Ujedinjenih naroda, govorimo o istima i izvan Povelje. Primarni argument protiv provođenja intervencije neovisno o postojećim razlozima radi kojeg do poduzimanja treba doći je taj da kopnena invazija odnosno bombardiranje teritorija nužno predstavlja kršenje političke neovisnosti i samostalnosti suverene države, a također se spominju i stvarne namjere izvođača koje se ne mogu dokazati.⁶⁹ Suprotno tome, postoje i jasni razlozi za prihvaćanje provođenja intervencije koji govore da nerijetko ne postoji alternativna opcija kao sredstvo za spašavanje ljudskih života u situacijama prijetnje izbijanjem humanitarne katastrofe.⁷⁰ Jasno, definiranje ciljeva u ovom kontekstu je izvan dosega te se dodatno produbljuje rasprava etičke legalnosti i krajnji cilj provođenja intervencija kreirajući pravno neutemeljena stajališta koja nikada suštinski neće biti jednaka već će kreirati dodatne sukobe, a nadovezuje se na potrebu za kreiranjem striktnih pravila provođenja intervencija koja se ne budu pronašla u suprotnosti s pravilima međunarodnog prava odnosno pronaći pravno uporište živom instrumentu kojim će se regulirati provođenje istih.

⁶⁶ Ibid

⁶⁷ Independent International Commission on Kosovo, Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned, Oxford University Press, Oxford, 2000., para 3. cit. prema <http://www.reliefweb.int/library/documents/thekosovoreport.html> Independent International Commission on Kosovo, Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned, Oxford University Press, Oxford, 2000., para 3. cit. prema <https://www.reliefweb.int/library/documents/thekosovoreport.html>

⁶⁸ Sejfić, A. Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija, Zenica, 2020, str. 68 – 71.

⁶⁹ Ibid

⁷⁰ Ibid

3. DRŽAVNI SUVERENITET I MEĐUNARODNO PRAVO

"Suverenost" država, slično kao "sloboda" građana, predstavlja paket prava koji pripada svakoj državi kao članici međunarodne zajednice.⁷¹ Koncept suverenosti se razvio kao instrument prihvaćanja kraljevske vlasti nad feudalcima u periodu nastanka modernih teritorijalnih država.⁷² Nestabilnost i nemiri su bile ozbiljne prepreke stabilnom društvu i one su jedino mogle biti prevladane putem vlade sposobne da odlučno uspostavi "suverenost" nad cjelokupnim teritorijem, ali i čitavim stanovništvom.⁷³ Temelj suverenosti na kojem se zasniva međunarodno pravo postavljen je Westfalskim ugovorom o miru iz 1648. godine kada je, nakon tridesetogodišnjeg rata, suverena vlast u državi postavljena kao vrhovna te je stvoren sustav nezavisnih i jednakih država kao temelj mira i poretka u Europi.⁷⁴ Osnovna ideja suverenosti bila je da se osigura pravni koncept i strukturalni element međunarodnog sustava koji pojedincima u tom sustavu daje potrebnu nadležnost i moć da aktivno sudjeluju u međunarodnim odnosima, tj. da primjenjuju pravo na unutarnjoj, ali i vanjskoj razini.⁷⁵ U današnje vrijeme, koncept suvereniteta nalazi na sve brojnije izazove nastale višestrukim razlozima od kojih je primarni globalizacija s posljedicom enormnog povećanja međunarodne povezanosti, a koja se odražava na sposobnost države u njenoj realizaciji ispunjenja svoje funkcije koja je postala gotovo u potpunosti nemoguća bez međunarodne suradnje.

3.1. Koncept suverenosti

Koncept suvereniteta ne poznaje ona društva koja ne poznaju državu.⁷⁶ Stoga, općenito govoreći, temelj suverenosti bilo koje države je obaveza poštovanja suverenosti svake druge države.⁷⁷ Na taj način načelo suverenosti je u uskoj vezi za načelom neintervencije koje državama zabranjuje da interveniraju u unutarnje poslove drugih država. Dugotrajnost procesa prihvaćanja i učvršćivanja ideje suvereniteta korespondira dugotrajnom usponu države kao monopola prisile koji u konačnici kulminira prevlašću centralnih vlasti, ali kako taj proces nije

⁷¹ Sellers, M. The Legitimacy of Humanitarian Intervention Under International Law, *International Legal Theory*, vol. 7, 2001., no. 1, str. 69

⁷² Lyons G.- Mastanduno M. Introduction: International Intervention, State Sovereignty, and the Future of International Society, in Lyons G.- Mastanduno M: *Beyond Westphalia: State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore-London, 1995, str. 5

⁷³ Ibid

⁷⁴ Delbrück J. International Protection of Human Rights and State Sovereignty, *Indiana Law Journal*, vol. 67, 1982, str. 570

⁷⁵ Ibid

⁷⁶ Hinsley, F. H. *Suverenitet*, August Cesarec, Zagreb, 1992, str. 22 – 28.

⁷⁷ International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect (Report)*, 2001, str. 12

sasvim ireverzibilan došlo je do pojave segmentiranih državnih oblika, ili kao antipod tome unitarnih država.⁷⁸ Zajednica ne može biti svjesna države dok se ne pojave njezini oblici i perspektiva, no ipak sama spoznaja nije istinski dovoljna, već da bi djelotvorno vladala potrebno je da je zajednica u izvjesnoj mjeri podrži te po potrebi i modificira.⁷⁹

Koliko je riječ o dugotrajnom, ujedno i nezavršivom povijesnom procesu, najbolje je vidljivo u današnjem prikazu europske integracije, uz čiji teritorij je povezana i prvotna pojava država.⁸⁰ Na prostorima gdje su nekad nastale unitarne i nacionalne države, sada nastaje jedna sasvim nova.⁸¹ Ideja suvereniteta nastaje isključivo onda kada većinski dio zajednice u dovoljnoj mjeri prihvati državu, a ona zauzvrat tome prilagodi svoje oblike i gledišta zahtjevima i uvjetima zajednice, odnosno nestankom segmentiranosti države.⁸² Iznimno je relevantno poznavanje i shvaćanje pojma suverenosti budući da je u današnje vrijeme svaki teritorij pod suverenom vlašću neke države. Da bi se bolje shvatio njegov koncept i uloga temelja Povelje Ujedinjenih naroda, važno je naglasiti uživanje svih država članica u jednakoj suverenosti, a što znači da se niti jedna država ne smije miješati u unutarnje poslove one druge. Kao što je i spomenuto u Izvješćaju o Odgovornosti za zaštitu 2001., suverenitet je i dalje važan, no nije apsolutan, ideja je koju su u jednakoj mjeri prihvatila tri generalna sekretara Ujedinjenih naroda – Ghali, Annan i Ki-moon.⁸³ Time, suverenitet za sobom povlači odgovornost te uvelike ovisi o suverenitetu naroda.

3.2. Povijesni razvoj suvereniteta

Suverenitet, pojam koji označava vrhovnu i konačnu političku vlast iznad koje, u kontekstu donošenja i provođenja političkih odluka, nema više vlasti, je, uz stanovništvo, teritorij i pravni poredak, jedno od najznačajnijih obilježja države.⁸⁴ S tog gledišta, govorimo o unutarnjem suverenitetu, koji označava najvišu vlast države na svojem teritoriju te njeno raspolaganje s količinom moći kakvu ne posjeduju nijedna druga društvena organizacija niti koji pojedinac, a vanjski suverenitet označava neovisnost države te njenu ravnopravnost u odnosima s drugim

⁷⁸ Kurtović, Š. Opća povijest prava i države I, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 2002

⁷⁹ Hinsley, F. H. Suverenitet, August Cesarec, Zagreb, 1992, str. 27

⁸⁰ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 49

⁸¹ Ibid

⁸² Hinsley, F. H. Suverenitet, August Cesarec, Zagreb, 1992, str. 27

⁸³ Sejfić, A. Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija, Zenica, 2020, str. 23

⁸⁴ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Apr. 2021.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58947> (pristupljeno: 15.06.2023.)

državama.⁸⁵ Pojam suvereniteta u međunarodnim odnosima potječe iz Westfalskog ugovora iz 1648., a u kojem je miješanje u unutarnje poslove druge države bilo definirano kao kršenje i povrjeđivanje nastajućeg međunarodnopravnog poretka te je od tada ideja suverene državnosti postala nositeljem djelovanja država na međunarodnoj razini.⁸⁶ Uz prethodno spomenuti državni suverenitet, postoje i narodni te nacionalni suverenitet – primjerice, narodni suverenitet može iskazivati legitimacijsko odnosno organizacijsko načelo vršenja vlasti, dok se nacionalni suverenitet izražava kao pravo naroda na samoodređenje do odcjepljenja, a što automatski za sobom povlači i pravo na vlastitu državu.⁸⁷ Ono što je ključno jest da se nacionalni i narodni suverenitet poklapaju u državi ukoliko svi njeni državljani pripadaju istoj naciji odnosno ako se osjećaju pripadnicima jedne nacije neovisno o etničkom podrijetlu.⁸⁸

Osvrnuvši se na povijesni razvoj suvereniteta, ideja istoga pojavila se u različitim, prostorno i vremenski odvojenim entitetima (Egipat, Kina, Rimsko Carstvo), no same začetke najbolje raspoznajemo u antičkoj Grčkoj gdje su, konkretno u Ateni, svi slobodni građani s navršenih dvadeset godina života ulazili u Ekleziju – staro helensku skupštinu koja je izglasavala zakone te donosila odluke o ratu i miru, odabirala najviše vojne i druge dužnosnike, a pod predsjedanjem arhonata kao najvišeg činovnika u polisu, odlučivala je i o ostracizmu.⁸⁹ Istu tradiciju donekle preuzimaju i Rimljani, a njihovu ideju suvereniteta sredinom vijeka usvaja i Bizant, dok je u Zapadnoj Europi ista postupno nestajala. Prvu modernu teoriju suvereniteta razvio je Jean Bodin u Francuskoj, koji je državnu vlast definirao kao suverenu vlast koja ne može biti pravno ograničena te, budući da je vladar tada predstavljao oličenje sveukupne državne vlasti, on je jednako tako bio apsolutan.⁹⁰ Nastavno tome, teoriju apsolutnog monarhijskog suvereniteta do krajnosti razvija Thomas Hobbes u Engleskoj koji smatra da je apsolutni suveren neophodan za sprječavanje rata protiv drugih država, a koji bi nastao kao posljedica situacije individualne samouprave naroda ka slijeđenju isključivo vlastitih interesa.⁹¹ Aludirajući na jedino funkcionalno rješenje u kojemu do takve situacije ne bude došlo, a to je prenošenje svih prava na isključivo jednu vlast koja će djelovati u korist svih pod cijenom prisile na pridržavanje sporazuma. U Zapadnoj Europi, apsolutna je monarhija bila postepeno zamijenjena ustavnom državom, odnosno monarhijom ili republikom, dok je načelo

⁸⁵ Ibid

⁸⁶ Ibid

⁸⁷ Ibid

⁸⁸ Ibid

⁸⁹ Ibid

⁹⁰ Ibid

⁹¹ Ibid

monarhijskog suvereniteta zamijenjeno načelom narodnog suvereniteta.⁹² Za ovaj period značajni su John Locke u Engleskoj te Jean-Jack Rousseau u Francuskoj koji zalažu svoje načelo izvučeno iz konteksta društvenog ugovora – prema Lockeu, narod društvenim ugovorom na vladara prenosi zaštitu svojih prirodnih prava i sloboda, no ne otuđuje ih stoga mu se ista vraćaju kada vladar postupa suprotno ustavu, dok prema Rousseauu, pojedinci sklapaju društveni ugovor koji političkom tijelu daje potpunu vlast nad svim njegovim pripadnicima, odnosno prikazuje ideju narodnog suvereniteta u kojoj je svaka individua nositelj djelića državne suverenosti, a time dijeli i odgovornost, te je upravo iz takve teoretske definicije suvereniteta proizašla ideja izravne demokracije.⁹³ Immanuel Kant prihvaća Rousseauovo načelo narodnog suvereniteta kao i praktičnu nužnost političke organizacije gdje narodna volja može aktivno djelovati samo u zastupničkom tijelu, a iz čega iznosi zaključak da teorijski suverenitet naroda te stvarni suverenitet državne vlasti moraju supstituirati državni suverenitet koji predstavlja ekvivalent prava.⁹⁴ E. J. Sieyès bio je vodeći zagovornik idealistički načela Rousseauove teorije koji je razvio ideju nacionalnog suvereniteta, a kojom je istaknuo da suverenitet nije utjelovljen u pojedincima koji čine narod, već pripada narodu kao cjelini te je time došlo do prihvaćanja predstavničkog sustava vlasti kao suvremenog vladavinskog koncepta.⁹⁵ Govoreći o temeljima suvereniteta shvaćenog u kontekstu današnjeg međunarodnog prava, isti su oblikovani Westfalskim ugovorima iz 1648. Nakon što su, okončavajući Tridesetogodišnji rat, europske zemlje utemeljile sistem nadređenosti suverenih vlasti unutar jednakih i ravnopravnih državnih jedinica kao jamac mira i sigurnosti.⁹⁶

3.3. Međunarodno pravo

U kontekstu humanitarnih intervencija na razini međunarodnih odnosa iznimno je bitno krenuti od definicije međunarodnog prava te daljnjeg konteksta u kojem ćemo tumačiti njegov međuodnos sa samim intervencijama. Međunarodno pravo je grana prava koja se primjenjuje neovisno o državnim granicama (*ius gentium*), a ono što ga čini specifičnim je posebnost njegove sankcije kao i primjene prisile koju ovo pravo u bliskoj prošlosti nije obuhvaćalo već se ista vršila prema određenim međunarodnim subjektima posredno ili je u potpunosti

⁹² Ibid

⁹³ Ibid

⁹⁴ Ibid

⁹⁵ Ibid

⁹⁶ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 49

izostavljena što je razlog iz kojeg mu pojedini teoretičari oduzimali pravni karakter te ga nisu smatrali zasebnom vrstom prava.⁹⁷ Pod izvor međunarodnog prava ubrajamo običaje, ugovore, opća pravna načela i sudske odluke, jednostrane akte država, učenja pravnih stručnjaka te odluke međunarodnih organizacija.⁹⁸ U daljnjem kontekstu najrelevantnije, međunarodno običajno pravo je najstariji izvor prava koji ima glavni utjecaj u kreiranju te uređivanju odnosa između država. Lillich (1967.), Fonteyne (1974.) i Holzgreffe (et al, 2003: 44-45) su humanitarne intervencije prihvatili kao dio tog prava, iz razloga što se zakoni koji nastoje humanizirati rat pronalaze još stoljećima unazad.⁹⁹ Iako običajno pravo proizlazi iz nepromjenjivih državnih praksi, ono ne predstavlja pisani izvor. Usprkos svojoj nedosljednosti kako u prošlosti tako i u sadašnjosti, “sud je objasnio da praksa koja se uspostavlja kao običajna praksa ne mora biti u apsolutno rigoroznoj suglasnosti sa zakonom”.¹⁰⁰ Odnosno, običaji mogu odrediti što je legalno, a što ilegalno, legitimno ili nelegitimno, pa čak i kada provedba zakona striktno ne slijedi taj zakon.¹⁰¹

3.3.1. Međunarodno humanitarno pravo

Međunarodno humanitarno pravo nastalo je iz dva različita izvora, a to su Haško i Ženevsko pravo. Haško je pravo utemeljilo pravila koja sve strane u sukobu tijekom neprijateljstva moraju slijediti, a za cilj imaju ograničavanje upotrebe metoda i sredstava tijekom oružanog sukoba.¹⁰² S druge strane, Ženevskog pravo bavi se pravilima koja omogućuju poboljšanje sudbine žrtava rata, poput civila, ranjenika, *hors de combat*, bolesnika te ratnih zarobljenika.¹⁰³ Izvorna Ženevska konvencija koja se bavila poboljšanjem položaja ranjenika u vojskama na kopnu usvojena je 1864. te označava sami početak međunarodnog humanitarnog prava kakvo poznajemo danas.¹⁰⁴ Međunarodno humanitarno pravo iznimno je bitno u poveznici s međunarodnim pravom ljudskih prava (u daljnjem tekstu MPLJP) budući da im je glavna svrha zaštita ljudskih života, sloboda, zdravlja i dostojanstva općenito, a upravo je ono što je

⁹⁷ Wikipedia. Međunarodno pravo. Apr. 2013. https://sh.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91unarodno_pravo (pristupljeno: 07.07.2023.)

⁹⁸ Ibid

⁹⁹ Sejfić, A. Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija, Zenica, 2020, str. 14

¹⁰⁰ Dumberry, P. The Formation and Identification of Rules of Customary International Law in International Investment Law, Cambridge Studies in International and Comparative Law, 2016, str. 132

¹⁰¹ Sejfić, A. Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija, Zenica, 2020, 2020, str. 14 – 17.

¹⁰² Ibid

¹⁰³ Ibid

¹⁰⁴ Ibid

neizostavno prilikom provođenja svih humanitarnih intervencija te onome što istima prethodi. Distinkcija između ove dvije kategorije prava nalazi se u tome što se međunarodno humanitarno pravo (u daljnjem tekstu MHP) primjenjuje isključivo za vrijeme oružanih sukoba dok se s, s druge strane, međunarodno pravo ljudskih prava primjenjuje ne samo za vrijeme oružanih sukoba već i za vrijeme mira. “Međunarodno humanitarno pravo kreirano je protiv suverenih vlada koje ne štite ljudska prava”¹⁰⁵, a što nas dovodi do samih pravila MHP koja predstavljaju jedna od najstarijih pravila međunarodnog javnog prava uopće, te kažemo da ova grana međunarodnog prava djeluje *ius in bello* odnosno predstavlja jedno od pravila i moralnih načela teorije pravednog rata utemeljene od strane sv. Augustina, a koja se odnose na upravljanje i ograničavanje upotrebe sile vojnih zapovjednika te vojnika koji su zaduženi za formulaciju i provedbu strateških te taktičkih odluka za vrijeme rata. Nadalje, napadi koji se provode mogu nastupiti isključivo sa svrhom protiv vojnih ciljeva, a strogo je zabranjen svaki oblik mučenja, nanošenja nepotrebne boli i patnje civilima kao i onima koji se predaju ili više ne mogu sudjelovati u ratovanju, ranjenicima, bolesnicima i zabranjen borcima te, konačno, zabranjeno je ubijanje.¹⁰⁶

Nešto blaža pravila vrijede kod MPLJP-a koje poziva države da uzajamno poštuju, podržavaju te međusobno štite ljudska prava čije se potvrđuje obaveza i odgovornost prihvatanja važnosti ljudskih prava kao takvih, jasno se potiče univerzalnost te jačanje prava, a isto tako da se i pravovremeno sprječava odnosno prekida bilo kakvo kršenje istih. U skladu s definicijom Thomasa Buergenthala, MPLJP je “pravo koje se bavi zaštitom pojedinaca i grupa od postupaka vlada koje krše njihova međusobno zajamčena prava, kao i unaprjeđivanjem tih prava.”¹⁰⁷ Zaključno, obje su skupine prava od neminovne važnosti za humanitarne intervencije te uvode neizostavna načela kojima se regulacija istih može maksimalizirati te koje ekspandiraju poštivanje pravila i moralnih načela s ciljem manjeg kršenja ljudskih prava. Ljudska su prava temelj i početna osnova svakog pojedinca te je iznimno bitno zalagati se za njihovu strogu očuvanost i poštivanje, a u situaciji humanitarnih intervencija te stanja u kojemu je do toga već došlo, MHP i MPLJP izvlače “svjetlo” već nastalom kršenju prava te sprječavaju nastanak daljnjim posljedicama.

¹⁰⁵ Sejfić, A. Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija, Zenica, 2020, str. 15

¹⁰⁶ Ibid

¹⁰⁷ Seizović, Z. Međunarodno humanitarno pravo. Sarajevo, 2016, str. 115

4. HUMANITARNE INTERVENCIJE KROZ POVIJEST

Iako su se humanitarne intervencije kontinuirano događale kroz povijest, moderno shvaćanje koncepta pojavilo se tek nakon Drugog svjetskog rata i holokausta. Zločini počinjeni tijekom ovih događaja potaknuli su globalno prepoznavanje potrebe zaštite ljudskih prava i sprječavanja masovnih zločina, a kroz brojne metode opisane ovim radom. Dalje u tekstu bavit ćemo se primjerima humanitarnih intervencija koje su se odvijale u povijesti, na međunarodnoj razini, neupitno uvažavajući nastali obujam žrtava koje su se ovime našle zapečaćene sudbine, a kroz koje jedino preostaje baviti se daljnjim proučavanjem kako bi se iz svih kutova moglo pronaći što bolje rješenje daljnjem nošenju sa samim intervencijama odnosno onime što je do istih dovelo. U tom ćemo pogledu vremenski razdvojiti humanitarne intervencije na one nastale prije i nakon hladnog rata te se posvetiti pojedinim primjerima od brojnih koji su kroz povijest ostavili svoj trag i smisao.

4.1. Humanitarne intervencije prije hladnog rata (1945. – 1991.)

Prije hladnog rata, nastale humanitarne intervencije nisu bile toliko formalizirane i kodificirane kao što su danas. Naravno, koncept intervencije s ciljem zaštite ugrožene populacije odnosno pomoći u rješavanju kršenja ljudskih prava je bio prisutan, no one su bile *ad hoc* te vođene različitim moralnim, političkim i strateškim gledištem. Iako su brojne rane intervencije bile provođene iz istinske humanitarne namjere, s ciljem zaštite stanovništva od zločina ili pružanja pomoći žrtvama sukoba te prirodnih katastrofa, nisu postojali formalin okviri ili jasno određeni skupovi pravila o samim načinima i postupcima kada je humanitarna potreba uistinu potrebna. Osim toga, nedostatak je bio i u univerzalnim normama što je značilo da su se intervencije nerijetko oslanjale na bilateralne dogovore između država, a i u samoj je međunarodnoj suradnji postojao problem budući da je bila iznimno limitirana te se nije bila u mogućnosti provoditi kroz prostrane međunarodne organizacije. U suštini, tadašnje su intervencije bile karakteristične po ne toliko formaliziranom pristupu, već se isti više oslanjao na situacije i postepen razvoj pripadajućih normi. Neovisno o navedenim faktorima, humanitarne intervencije su se odvijale i prije hladnog rata te ćemo započeti tekst s nekoliko primjera kako bi se kasnije uvidjela razlika formalnosti i situacijskog pristupa prvotnih intervencija u odnosu na principijelniji i više strukturiran pristup posljedičnom rješavanju zaštiti ljudskih prava u kasnijim primjerima humanitarnih intervencija.

4.1.1. Armenski genocid (1915 – 1923.)

Poznat i kao armenski holokaust, armenski pokolj ili Velika Nesreća, genocid nad Armencima koji zbog svoje sistematičke prirode prvog modernog genocida postavlja okvir svim budućim genocidima kao prvi u 20. stoljeću¹⁰⁸ je skupno ime za dva nastala događaja u kojima su Turci na teritoriju tadašnjeg Osmanskog carstva smišljeno te kalkulirano učinili pokolj i raseljavanje kolonama smrti ogromnog broja Armenaca, uzrokujući smrt oko otprilike milijun i više ljudi, a čime je na tom teritoriju nestao zapadni armenski jezik.¹⁰⁹ Istovremeno, na tom istom teritorijalnom području i s jednakim metodama, odvijao se i genocid nad Asircima,¹¹⁰ a generalno su jednako bile tretirati sve kršćanske zajednice na tom području, uključujući Grke. Osim masovnih pogubljenja ljudskih života, ovaj je genocid uključivao i sustavna silovanja te otimanja mladih žena i djece.¹¹¹ U zadnjih su ga sto godina samo dvadeset i četiri države priznale kao zločin nad čovječanstvom čime je on uistinu zaboravljena tema u javnim raspravama, ali i ikakvim općenito, zanemarujući da i nakon toliko godina utječe oblikovanju političke te društvene realnosti do mjere toga da se Armenci i danas rađaju kao žrtve istoga.¹¹² Osim uništavanja njihove kulture, ekonomske i političke posljedice im također ne idu u pomoć budući da se snažno reflektiraju na nemogućnost međunarodnog priznanja genocida čijim bi se prihvaćanjem omogućila moralna ispravnost Armenaca kao i mogućnost stabilizacije bilateralnih odnosa Turske i Armenije te regije Zakavkazja.¹¹³ Prepoznavanjem genocida došlo bi do mogućnosti identifikacije uzročno – posljedičnih odnosa nastalih za vrijeme trajanja istog. U vidu humanitarnih intervencija u konkretnom slučaju, međunarodni su napori posezali za intervencijom na istom području gdje su bili usmjereni na pružanje humanitarne pomoći u obliku pomaganje armenskim izbjeglicama te preživjelim žrtvama. Nadalje je osnovano nekoliko međunarodnih organizacija, uključujući Američki odbor za pomoć Armencima i Siriji (ACASR) te *Near East Relief*, s ciljem pružanja humanitarne pomoći kroz koje su omogućavale hranu, sklonište, medicinsku pomoć te druge oblike nužne pomoći raseljenom stanovništvu prethodno pogođenom genocidom. Pojedini su diplomati bili stacionirani u Osmanskom Carstvu za vrijeme izbijanja genocida te su nastojali diplomatskom intervencijom pridonijeti metodama spašavanja Armenaca, ali je svaki pokušaj iz raznih političkih razloga te geopolitičkih interesa, u potpunosti bio ugašen i bezuspješan. Sve do samog kraja Prvog

¹⁰⁸ Budimir, Z. Genocid nad Armencima: prvi moderni genocid, 2015, str. 22

¹⁰⁹ Wikipedia. Genocid nad Armencima. Apr. 2023 https://hr.wikipedia.org/wiki/Genocid_nad_Armencima (pristupljeno: 24.06.2023.)

¹¹⁰ Ibid

¹¹¹ Lupis, B. V. Paradigma armenskog genocida, 2014, str. 334

¹¹² Ibid

¹¹³ Ibid

svjetskog rada i raspada Osmanskog Carstva, međunarodni su naponi pružanja pomoći bili nastavljeni te su se tek zbog ukupnog opsega odnosno djelotvornosti humanitarne intervencije limitirali kompleksnošću poslijeratnog geopolitičkog krajolika te konkurentskih prioriteta međunarodne zajednice. Armensko je pitanje priznavanja genocida eventualno postalo sastavni dio tzv. "istočnog pitanja" gdje je to pitanje u suštini diplomatski eufemizam s ciljem definiranja stanja neprekidnih sukoba turske države i njezinih manjina,¹¹⁴ a Armenski genocid ostaje i danas značajan povijesni događaj čija sudbina na papiru još službeno nije zapečaćena i pravedno prepuštena prošlosti. Svojim je stravičnim posljedicama dosegao humanitarni odgovor koji je uvelike pomogao stvaranju puta budućim međunarodnim naporima nastojanja odgovaranja i sprječavanja masovnih zvjerstva.

4.1.2. Španjolski građanski rat (1936 – 1939.)

Španjolski građanski rat je naziv za oružani sukob koji je bio nositelj kolizije između republikanske vlade, predstavljajući lijeve i antifašističke s snage s jedne strane te nacionalističkih pobunjenika predvođenih generalom Franciscom Francom s druge strane, a koji su pokušavali uspostaviti desničarsku diktaturu, počinivši enormne količine zločina nad ratnim zarobljenicima i civilima.¹¹⁵ Početkom svega smatra se proglašenje Španjolske kao republike 1931. čime je došlo do pojave velike ekonomske krize i nezadovoljstva konzervativnih dijelova španjolskog društva, a najviše – vojske.¹¹⁶ Obilježen dubokim ideološkim podjelama, rat je s vremenom postao i poligon raznovrsnim političkim, ali i vojnim ideologijama, kada govorimo o naknadnom umješavanju sve tri tadašnje totalitarističke zemlje – Njemačke, Italije i Sovjetskog saveza, dok su se zemlje s liberalnim vladama postavile neutralno.¹¹⁷ Nova vlada Španjolske nije bila sposobna prevenirati niti suzbiti nastalo nasilje, kasnije postaje poznata pod nazivom Crveni teror (Terror Rojo) budući da su nedugo nakon samoinicijativno započeli s preuzimanjem vlasti nad tvornicama te javnim institucijama, oslobađanjem zatvorenika iz zatvora, paljenjem crkava te kolektiviziranjem zemlje.¹¹⁸ Tijekom sukoba, međunarodni volonteri diljem svijeta pridruživali su se borbi, pritom formirajući ono što je kasnije postalo poznato pod nazivom Međunarodne brigade – oblik humanitarne

¹¹⁴ Budimir, Z. Genocid nad Armencima: prvi moderni genocid, 2015, str. 23

¹¹⁵ Wikipedia. Španjolski građanski rat. Apr. 2023.

https://hr.wikipedia.org/wiki/%C5%A0panjolski_gra%C4%91anski_rat (pristupljeno: 25.06.2023.)

¹¹⁶ Ibid

¹¹⁷ Ibid

¹¹⁸ Ibid

intervencije vođen ideološkim te političkim motivima. One su se primarno konstituirale od ljevičarskih i antifašističkih boraca koji su bili na strani republikanaca s ciljem podržavanja obrane Španjolske Republike iz političkih uvjerenja, ali i zaštitom demokratskih vrijednosti te ljudskih prava. Shodno tome, govorimo da je Španjolski rat osjetio brojne oblike humanitarnih intervencija s ciljem medicinske, humanitarne i pomoći izbjeglicama, kojima se pružala aktivna opskrba hranom, medicinskim potrepštinama i osobljem – gradile su se poljske bolnice te medicinske ustanove s ciljem liječenja i pružanja zdravstvene pomoći ranjenim, ali i pomoć pronalaska smještaja izbjeglicama. Također su diplomatski napori ostavili svoj trag pomoći, pokušavši putem posredovanja okončati rat ili barem doprijeti do obiju strana, no političke podjele i postojeći geopolitički interesi sila su bili previše kompleksni i veliki. Usprkos svakom obliku pomoći, u Španjolskom građanskom ratu poginulo je oko milijun ljudi, čime je to jedan od najkrvavijih sukoba u modernoj europskoj povijesti, uzevši u obzir da je samo dio te navedene brojke stradao u ratnim operacijama, a većina ostalih bili su žrtve masovnih pokolja i streljana počinjene s obje strane zaraćenih.¹¹⁹ Pobjednički Franco uspješno dobiva vlast nad uništenom i krajnje iscrpljenom državom koju je u slijedeća tri desetljeća obnavljao stabiliziranjem vlasti te jačanjem gospodarskom života, do čega je protokom vremena i došlo, no zbog prevelikih i još svježih posljedica, Španjolska provodi u velikoj kulturnoj izolaciji.¹²⁰ Španjolski je građanski rat postao simbolom ideološke borbe fašizma i antifašizma u međuratnom razdoblju, a uvelike služi i kao povijesni primjer kompleksnosti izazova humanitarnih intervencija tijekom iznimno polariziranog i politički nabijenog sukoba budući da nakon što su humanitarna pomoć i potpora bili pruženi, šira geopolitička dinamika te sukobljeni interesi među velikim silama spriječili su daljnju sveobuhvatniju, ali i jedinstveniju humanitarnu intervenciju.

4.1.3. Grčko – turski rat i razmjena stanovništva (1919 – 1922.)

Poznat i kao Turski rat za neovisnost, Grčko – turski rat vođen između Grčke i Republike Turske u nastajanju, te kasnija razmjena stanovništva bili su kompleksni događaji dvadesetog stoljeća, a koji su uključivali sukobe, kretanje stanovništva, ali i humanitarne napore s ciljem rješavanja posljedica rata. Nastao nakon Prvog svjetskog rata i raspada Osmanskog carstva, započinje grčkom kampanjom nastojanja pripojenja prethodno obećanih teritorija zapadne Anatolije od strane saveznica Antante, a na kojima se nalazio značajan broj grčkog

¹¹⁹ Ibid

¹²⁰ Ibid

stanovništva što je bio jedan od glavnih argumenata Grčke vlade ka vojnim ekspedicijama u Malu Aziju.¹²¹ Budući da je rat bio vođen između grčke vojske i otomanske regularne vojske te turskih nacionalista, isti su kasnije osnovali Republiku Tursku.¹²² Gledajući s vojnog aspekta početka rata, radilo se o *Sporazumu o prekidu vatre iz Mudrosa* nakon čega se Grčko – turski rat dijeli na tri etape odnosno perioda: u prvom dijelu dolazi do iskrcavanja grčke vojske u Malu Aziju te učvršćenja iste po Egejskoj obali; drugi dio karakterističan je po grčkim obrambenim vojnim operacijama dok je u trećem, ujedno i završnom periodu, došlo do turskog preuzimanja strateške inicijative te prisile grčke vojske na napuštanje Male Azije.¹²³ Cjelokupno je ratno iskustvo bilo prožeto nebrojenim slučajevima nasilja i zločina počinjenih s obje strane nad civilima, rezultirajući značajnim žrtvama, raseljavanjem stanovništva te raširenih patnji. Tijekom sukoba su razne međunarodne organizacije, ali i pojedinci, poduzimali humanitarne napore s ciljem pomoći civilima pogođenim ratom, uključujući pomoć izbjeglicama pružanjem utočišta i medicinske pomoći te međunarodnom diplomacijom kojom se nastojalo pronaći kompromisno rješenje razrješenju sukoba, a u kojemu je sudjelovala i Liga naroda, osnovna nakon Prvog svjetskog rata.

Završetkom rata, sporazumom o razmjeni stanovništva između Grčke i Turske nastale prema potpisanom ugovoru iz Lausanne iz 1923., dolazi do razmjene gotovo dva milijuna stanovnika, od kojih su brojni nasilno napravljeni izbjeglicama.¹²⁴ Ona je bila jedna od najvećih prisilnih migracija u povijesti. S Turske strane, ta je razmjena stanovništva doživljena kao način formaliziranja trajnog iseljenja Grka iz Turske, dok je Grčka tu konvenciju doživljavala kao način da nastani teritorije koje su napustili muslimani¹²⁵ pritom kreirajući etnički homogenu nacionalnu državu, a što se odrazilo u vidu značajnog demografskog pomaka u regiji. Iako je sama razmjena provedena s ciljem smanjenja etničkih napetosti i rješavanja problema velike manjine koja živi u svakoj od tih zemalja, posljedično je dovela do užasne ljudske patnje – brojni su ljudi bili prisilno istjerani iz vlastitih domova te su se teško nosili sa životnim uvjetima na novim lokacijama. Ista razmjena nije pozitivno doprinijela niti razvoju kulturne baštine kao

¹²¹ Wikiwand. Grčko – turski rat (1919 – 1922). Apr. 2020 [https://www.wikiwand.com/sh/Gr%C4%8Dko-turski_rat_\(1919%E2%80%931922\)](https://www.wikiwand.com/sh/Gr%C4%8Dko-turski_rat_(1919%E2%80%931922)) (pristupljeno: 29.06.2023.)

¹²² Wikipedia. Grčko – turski rat (1919. – 1922.). Apr. 2023 [https://hr.wikipedia.org/wiki/Gr%C4%8Dko-turski_rat_\(1919._%E2%80%93_1922.\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Gr%C4%8Dko-turski_rat_(1919._%E2%80%93_1922.)) (pristupljeno: 29.06.2023.)

¹²³ Ibid

¹²⁴ Wikipedia. Razmjena stanovništva između Grčke i Turske. Apr. 2020 https://sr.wikipedia.org/el/%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%BC%D1%98%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%92%D1%83_%D0%93%D1%80%D1%87%D0%BA%D0%B5_%D0%B8_%D0%A2%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B5 (pristupljeno: 30.06.2023.)

¹²⁵ Ibid

ni povijesnim vezama raseljenog stanovništva. Konačno, ovo ostaju ključni događaji grčke i turske povijesti, a humanitarne intervencije koje su se za vrijeme trajanja istih pronašle na snazi, jednostavno nisu imale dovoljnu snagu zbog složenosti sukoba te geopolitičkih razmatranja.

4.2. Humanitarne intervencije nakon hladnog rata

Nakon završetka hladnog rata kreirani su potpuno novi uvjeti na svjetskoj pozornici.¹²⁶ “Održavanje ravnoteže straha koja je bila imanentna bipolarnoj podjeli svijeta zamijenila je jedna sasvim nova paradigma koja svoje ishodište ima u ubrzanoj globalizaciji društvenih, političkih i ekonomskih odnosa te ponovnom prepoznavanju važnosti zaštite ljudskih prava.”¹²⁷ Iako su sve dramatične promjene zaslužne za otvaranje novih mogućnosti, jednaku odgovornost preuzimaju i za novonastale opasnosti.¹²⁸ Iz tog je razloga samo razmatranje koncepta humanitarne intervencije potrebno proučavati u kontekstu svih novonastalih mogućnosti.¹²⁹ Uzevši u obzir to da je za vrijeme odnosa hladnoratovske napetosti jednostavno bilo krajnje nezamislivo poduzimanje vojne operacije koja bi za završni cilj imala sprječavanje humanitarne katastrofe, a da istovremeno takva akcija ne bude viđena isključivo kao sredstvo za realiziranje vlastitih geopolitičkih ciljeva, već i početna namjera takvom postupanju bi redovito bila blokirana kroz pravo veta u Vijeću sigurnosti, a nakon čega bi, u slučaju da spomenuta akcija ipak nekim slučajem uslijedi, sljedeća etapa bila prožeta međunarodnim napetostima u obliku stvaranja napetosti međuodnosa velikih sila.¹³⁰ Iz tog su se razloga situacije pretjerane napetosti nastojale obavezno izbjeći budući da su posljedice s kojima bi se eventualno suočili bile nezamislive.¹³¹

U ovom ćemo se odlomku bazirati na vojne intervencije koje su bile počinjene isključivo iz humanitarnih razloga nakon hladnoratovskog razdoblja, a koje su nastupile suprotno volji odnosno bez pristanka vlade države na čijem su teritoriju poduzete.¹³² U slučajevima međunarodne prisutnosti kod Iraka, bivše Jugoslavije i Ruande, nepostojanje pristanka je nesporno, dok je isti bio od zanemarivo malog značenja kada se radilo o Liberiji, Haitiju i

¹²⁶ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 75

¹²⁷ Ibid

¹²⁸ Ibid

¹²⁹ Ibid

¹³⁰ Ibid

¹³¹ Ibid

¹³² Ibid

Sierra Leoneu* te potpuno nevažan kod Somalije.¹³³ Također su relevantni humanitarni ciljevi iz kojeg su određene humanitarne intervencije poduzete, a pod kojima se uvrstavaju prijetnje i realistični primjeri kršenja ljudskih prava, a koje u daljnjim primjerima shvaćamo kao pitanje prijetnje međunarodnom miru i sigurnosti.¹³⁴

4.2.1. Intervencija u Somaliji (1992 – 1995.)

Humanitarne intervencije u Somaliji u periodu između 1992. i 1995. bile su potaknute ozbiljnom humanitarnom krizom proizašlom iz kombinacije građanskog rata praćenog dosljednim obrascem korumpiranosti, nezamislivog siromaštva i gladi te političke nestabilnosti.¹³⁵ Nakon završenih pregovora vođenih u Djiboutiju, isti su rezultirali imenovanjem Ali Mahdi Mohameda za prijelaznog predsjednika, što je general Mohamed Farah Aideed odbacio te dolazi do enormnih oružanih sukoba.¹³⁶ Posljedično tome nastupa kolaps somalijske države početkom 1990-ih, a koji dovodi do raširenog nasilja, raseljavanja te razorne humanitarne krize, a u skladu s izvještajima Međunarodnog odbora Crvenog križa došlo je i do situacije u kojima su stotine tisuća izbjegla bili afektirani pojavom gladi.¹³⁷ Iste te godine, Vijeće sigurnosti je reagiralo pozvavši se na sedmo poglavlje Rezolucije s ciljem nametanja embarga na uvoz oružja.¹³⁸ Kasnije, Vijeće sigurnosti jednoglasno usvaja Rezoluciju 746, no ne i pod sedmim poglavljem u kojemu izražava “duboko uznemireno razmjerima ljudskih patnji prouzročenih oružanim sukobima čije nastavljanje u Somaliji predstavlja prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti.”¹³⁹ Budući da se stanje i dalje pogoršavalo, dvije su glavne frakcije, a koje su prethodno sudjelovale u oružanim sukobima, u travnju iste godine pristale na razmjешtanje snaga Ujedinjenih naroda čime započinje prva mirovna operacija u Somaliji pod nazivom UNOSOM I. s krajnjim ciljem implementacije mire.¹⁴⁰ Nažalost, s obzirom na neupitni nedostatak osoblja, ova misija nije uspjela u ispunjenja

¹³³ Weiss, T. G. - Hubert, D. *The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background*, International Development Research Centre, Ottawa, 2001., str. 79

* slučajevi provođenja vojnih operacija humanitarnih intervencija u slučajevima Liberije, Haitija i Sierra Leonea ovim su putem, nažalost, izostavljeni iz rada zbog opsežnosti primjera, što ne umanjuje u niti jednom obliku njihovu relevantnost i količinu podnesenih žrtava.

¹³⁴ Iskra, V. *Humanitarna intervencija*, Zagreb, 2005, str. 76 – 79.

¹³⁵ Ibid

¹³⁶ Ibid

¹³⁷ Ibid

¹³⁸ Iskra, V. *Humanitarna intervencija*, Zagreb, 2005, str. 79

¹³⁹ Weiss, T. G. - Hubert, D. *The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background*, International Development Research Centre, Ottawa, 2001, str. 94

¹⁴⁰ Iskra, V. *Humanitarna intervencija*, Zagreb, 2005, str. 80. Prema: United Nations Operation in Somalia

svog osnovnog zadatka.¹⁴¹ Vijeće sigurnosti naknadno odobrava dodatno osoblje, no većina se somalijskog stanovništva već tad nalazi u stanju smrtne ugroženosti uzrokovane neuhranjenošću i s time povezanih bolesti, a što je uzrokovalo enormne gubitke ljudskih života.¹⁴² Nakon UNOSOM-ovog pokušaja implementacije mira, u prosincu iste godine kao odgovor na eskalirajući postojeću humanitarnu krizu, Sjedinjene Države predvođene koalicijom nacija reagiraju formiranjem UNITAF-a. Do takvog je nastavka operacije nastupilo kada se glavni tajnik Boutros Boutros – Ghali obratio Vijeću sigurnosti te savjetovao nastavak operacije pod odredbama sedmog poglavlja Rezolucije, a s ciljem promidžbe nacionalne rekondilijacije te uklanjanja elemenata koji su rezultirali postojećom humanitarnom katastrofom.¹⁴³ Predsjednik George Bush je odobrio uporabu dodatnih vojnika te naglasio potrebu za djelovanjem u mirotvorne svrhe istaknuvši to kao bitan iskorak prema “posthladnoratovskom svjetskom poretku”.¹⁴⁴ Ujedinjena operativna grupa imala je znatno širi mandat od UNOSOM-a te je za krajnji cilj imala olakšanje dostave humanitarne pomoći, kao i neophodno važno vraćanje sigurnosti i stabilnosti u Somaliji. Tijekom njegovog raspoređivanja su poduzeti veliki napor u uspješnom provođenju humanitarne pomoći kako bi omogućili osiguranje hrane, vode, medicinskih i drugih životno relevantnih potrepština, onima pogođenima glađu i sukobom. U isporuci pomoći i uspostavi centara za rješavanje nastalog problema gladi i akutne pothranjenosti, sudjelovale su brojne humanitarne agencije, nevladine organizacije te vojno osoblje. Kasnije, Boutros – Ghali je napomenuo da je “Vijeće sigurnosti uspostavilo presedan u povijesti Ujedinjenih naroda po prvi puta djelujući striktno i isključivo iz humanitarnih razloga.”¹⁴⁵

U svibnju iduće godine, 1993., misija UNITAF-a je formalno iz ruku Sjedinjenih Država prešla u ruke Ujedinjenih naroda čime je započeo drugi somalijski mandat: UNOSOM II,¹⁴⁶ a koji je bio ovlašten upotrijebiti silu ukoliko je bilo nužno za uspostavu mira i stabilnosti u Somaliji. To se striktno referiralo na razoružanje i uhićenje vođa naoružanih frakcija, a praktički je označavalo objavu rata Aideedovim vojnicima, s punim dosegom kada su “u bitci za hotel Olympic” srušena tri američka helikoptera u nastojanju uhićenja generala Aideeda s gubitcima na obje strane, no većinski na onoj Somalijaca.¹⁴⁷ Mandat UNOSOM-a II dodatno je uključivao

¹⁴¹ Ibid

¹⁴² Ibid

¹⁴³ Ibid

¹⁴⁴ Weiss, T. G. - Hubert, D. The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background, International Development Research Centre, Ottawa, 2001, str.96

¹⁴⁵ Ibid

¹⁴⁶ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 80

¹⁴⁷ Ibid

i zaštitu humanitarnih operacija kao i pomoć u uspostavi funkcionalne vlade, no nakon slučaja smrti američkog pilota u bitci za Mogadishu, također poznatoj i kao Pad crnog jastreba, a čija je smrt postala medijski iznimno raširena nakon procurenih fotografija u kojemu njegovo unakaženo tijelo vuku ulicama Mogadishua, oni koji su prvotno zahtijevali poduzimanje humanitarne intervencije, sada su krenuli preispitivati predanost međunarodne zajednice misiji uvidjevši rizike koje takva operacija nosi, izazivajući predsjednika Williama Jeffersona Clintona da odredi dan za izvlačenje vojnih postrojbi (CNN efekt*).¹⁴⁸ Usprkos mizerno maloj količini ostvarenih ciljeva, u ožujku 1995. UNOSOM II je službeno završio svoj mandat, a Ujedinjeni narodi su se u potpunosti povukli, prelazevši na ograničeniju prisutnost usredotočenu na političke i diplomatske napore.¹⁴⁹ Humanitarna situacija u Somaliji i dalje ostaje iznimno kompleksna i teška, uz kontinuirano nasilje i nestabilnost koji se reflektiraju na civilno stanovništvo. Iako su misije bile bez uspjeha, smanjen je broj gladnih kao svjetla točka u trenutno nevidljivo bezizlaznoj situaciji. Intervencije u Somaliji su prikaz složenosti rješavanja kompleksnih humanitarnih kriza u regijama zahvaćenim sukobima, usprkos odgovoru međunarodne zajednice koja je nastojala pomoći te ponovno uspostaviti stabilnost, ali istovremeno se sukobila i sa teškim preprekama uzrokovanim nestabilnošću sigurnosne situacije i brojnim političkim podjelama vladajućim unutar Somalije.

4.2.2. Genocid u Ruandi (1994 – 1996.)

Strahote etničkog čišćenja u Ruandi započele su u travnju 1994. nakon što su predsjednik Juvenal Habyarimana zajedno s nekoliko visokih dužnosnika poginuli u zrakoplovnoj nesreći uzrokovano pogotkom rakete zemlja – zrak u blizini aerodrome Kigali.¹⁵⁰ U roku od tek nekoliko sati su započela ubojstva vodećih opozicijskih političara manjijske etničke grupe Tutsija.¹⁵¹ Na zahtjev vojne obavještajne službe, dostavljen je dopis odredima smrt koji se sastojao od popis svih osoba protivnika Vladina režima te je zatražila smaknuće “svakog novinara, odvjetnika, profesora, liječnika, učitelja, aktivista za ljudska prava, svećenika i

¹⁴⁸ Weiss, T. G. - Hubert, D. *The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background*, International Development Research Centre, Ottawa, 2001, str. 97

* CNN (*Cable News Network*) efekt, poznat i kao “sindrom učinka CNN-a”, izraz je korišten za opisivanje utjecaja 24-satnog izvještavanja vijesti na donošenje odluka i djelovanje vlade te međunarodnih organizacija kao odgovor na humanitarne krize i sukobe.

¹⁴⁹ Iskra, V. *Humanitarna intervencija*, Zagreb, 2005, str. 80

¹⁵⁰ Holzgrefe, J. L. - Keohane, R. O. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Cambridge University Press, Cambridge, London, 2003, str. 15 – 16.

¹⁵¹ Iskra, V. *Humanitarna intervencija*, Zagreb, 2005, str. 81

studenta” time naredivši provođenje operacije od ulaza do ulaza.¹⁵² Nakon smaknuća vodstva i inteligencije Tutsija, notorne su bande naoružanih razbojnika započele s masovnim smaknućima, a žrtve su određivali prema imenu.¹⁵³ S obzirom da je legitimiranje nedugo nakon toga poprimilo obilježje gubitka vremena, te su žrtve postale one osobe koje su u fizičkom kontekstu odgovarale stereotipu Tutsua.¹⁵⁴ Prilikom izbijanja genocida, u Ruandi se nalazilo oko 2500 UN-ovog osoblja koji su bio dio misije UNAMIR (*United Nations Assistance Mission in Rwanda*), a čiji je glavni tajnik ponudio dvije optimalne alternative, od kojih se jedna sastojala od slanja masovnog pojačanja već tekućoj misiji s ciljem prisiljavanja sukobljenih strana na pregovore, a druga je obuhvaćala smanjenje broja osoblja s kojim će se zapravo pokušati uskladiti prekid nastalog neprijateljstva.¹⁵⁵ Odgovor međunarodne zajednice na genocide je bio pokvaren nedostatkom pravovremene i odlučne akcije, a usprkos brojnim upozorenjima o nadolazećem, nezamislivom nasilju, međunarodna zajednica nije poduzela dovoljne preventivne mjere rezultirajući najgorim mogućim zamislivim ishodom – smrću gotovo 800 000 Tutsija i umjerenih Hutu civila. Čak i nakon što je nekoliko nevladinih organizacija pokušalo pružiti humanitarnu pomoć žrtvama, bili su suočeni s brojnim izazovima nastalim radi enormnih razmjera i intenziteta nasilja, kršenja reda, zakona te napada na humanitarne djelatnike. Nakon što su brojne zemlje odbile sudjelovanje u potencijalnoj operaciji, a pritom su zločini postajali sve brutalniji, glavni je tajnik od Vijeća sigurnosti zatražio ponovnu reviziju svoje pozicije te poduzimanje “akcije uspostave reda i mira primjenom sile.”¹⁵⁶ Istu Rezoluciju, Vijeće je u svibnju 1994. prihvatilo te je time nametnut embargo na uvoz oružja, a dodatno se autoriziralo širenje misije UNAMIR-a,¹⁵⁷ koji se prethodno već susreo sa značajnim izazovima, uključujući nedostatak jasnih direktiva i ograničenih pravila angažmana. U međuvremenu, Francuska je zatražila vodstvo te organizaciju u duhu Rezolucije 794, kojom je prethodno bilo prihvaćeno vodstvo i organizacija misije u primjeru Somalije od strane Sjedinjenih Država, kao i autorizaciju uporabe potrebnim sredstvima s ciljem uspostave mira i sigurnosti.¹⁵⁸ Usprkos postojećem protivljenju zbog potencijalnih veza između Francuske i režima Hutua vezano uz prodaju oružja, Vijeće donosi

¹⁵² Holzgreffe, J. L. - Keohane, R. O. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Cambridge University Press, Cambridge, London, 2003, str. 15-16

¹⁵³ Iskra, V. *Humanitarna intervencija*, Zagreb, 2005, str. 81

¹⁵⁴ Holzgreffe, J. L. - Keohane, R. O. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Cambridge University Press, Cambridge, London, 2003, str. 15

¹⁵⁵ Weiss, T. G. - Hubert, Don, *The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background*, International Development Research Centre, Ottawa, 2001, str. 98

¹⁵⁶ Ibid

¹⁵⁷ Iskra, V. *Humanitarna intervencija*, Zagreb, 2005, str. 82

¹⁵⁸ Ibid

Rezoluciju 929 putem koje je postojeću situaciju u Ruandi opisala kao “jedinstveni slučaj koji traži hitan odgovor međunarodne zajednice” dok je Francuska dobila prethodno zatraženu vodeću ulogu.¹⁵⁹ Zbog te Francuskoj prisutnosti, Hutu vlada se iznimno jako protivila iako su oružani sukobi s međunarodnim snagama bili nepostojeći, a primirje koje je označavalo kraj građanskog rata potpisano je još u srpnju.¹⁶⁰ Dodatno tome je bitno naglasiti kako se nedugo prije vodila kontroverzna rasprava unutar međudržavne zajednice oko postojećeg termina “genocid” te treba li te događaje u Ruandi označiti kao takvima. Pojedine su vlade i međunarodne organizacije tad oklijevale oko upotrebe istog izraza iz razloga što bi njegovim priznavanjem pokrenuli pravne obveze prema Konvenciji UN-a o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. Isti je taj “genocid” iza sebe ostavio tragične i poražavajuće posljedice kompletnog poglavlja moderne povijesti, dok je odgovor međunarodne zajednice punopravno kritiziran radi nastalog neuspjeha u sprječavanju genocida i adekvatnom interveniranju u zaštiti civila. Tadašnji događaji u Ruandi značajno su utjecali na R2P zbog potrebe za pravodobnim međunarodnim odgovorima u kontekstu sprječavanja i odgovora masovnim zločinima. Uz pretek tragičnih posljedica genocida, dodatni je poražavajući faktor činjenica da ni osnivanje Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu, po uzoru na *ad hoc* kazneni tribunal za bivšu Jugoslaviju, nije doprinijelo niti približno očekivane rezultate.¹⁶¹ Iako je odigrao ulogu u pritvoru dvotrećinske većine ministara Vlade iz 1994., nemoguće je zanemariti masovnost jednog od najtežih počinjenih zločina u ljudskoj povijesti.

4.2.3. Rat na Kosovu (1999 -)

Započevši tekst s izjavom Slobodana Miloševića koji je za vrijeme obilježavanja 600. obljetnice Kosovske bitke, rekao slijedeće: “Kosovsko junaštvo već šest stoljeća inspirira naše stvaralaštvo, hrani naš ponos, ne dopušta nam da zaboravimo kako smo jednom bili Velika, hrabra i ponosita, vojska, jedna od rijetkih koja je i u porazu ostala neporažena. Šest stoljeća kasnije, danas, opet smo u bitkama i pred bitkama. One nisu oružane, premda ni takve još nisu isključene.”¹⁶² Upravo je sama najava tragičnih zbivanja na području bivše Jugoslavije došla ovom izjavom, a simbolično je ujedno i mjesto gdje u ratovi okončani porazom onih koji su iste najavili.¹⁶³ Kroz čitavo vrijeme Miloševićeve vladavine, kršenja temeljnih ljudskih

¹⁵⁹ Ibid

¹⁶⁰ Ibid

¹⁶¹ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 82. Prema: Rezolucija Vijeća sigurnosti 955

¹⁶² Hartmann, Florence, Milošević - dijagonala luđaka, Nakladni zavod Globus, Rijeka/Zagreb, 2002, str. 57

¹⁶³ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 82

prava bila su učestalost, no za to je vrijeme međunarodna zajednica svoj pogled ipak držala na nekim drugim problemima Balkana.¹⁶⁴ Početkom 1998. skupinu od desetak albanskih separatista je ubila srpska policija te je stanje postalo ispunjeno napetošću, s konačnom reakcijom Vijeća sigurnosti iste te godine, nakon čega je uslijedilo donošenje Rezolucije 1160 s osudom pretjerane upotrebe sile od strane srpske policije dodatno i teroristički akti KLA (*Kosovo Liberation Army*).¹⁶⁵ I u ovom primjeru dolazi do nametanja embarga na uvoz oružja te se naglasak stavlja na ulaganje napora u uspješno donošenje rješenja utemeljenog na teritorijalnom integritetu SR Jugoslavije te veće autonomije albanskog stanovništva na Kosovu.¹⁶⁶ Daljnjom procjenom Vijeća sigurnosti, utvrđeno je postojeće tenzije mogu imati drastične posljedice narušavanja mira i sigurnosti te da je neizostavno bitno utvrditi prestanak sukoba uz poboljšanje humanitarne situacije.¹⁶⁷ Istovremeno je zatraženo i da se iz Miloševićevog režima omogući povratak izbjeglica kao i pristup međunarodnim humanitarnim organizacijama cjelokupnom civilnom stanovništvu kako bi se preveniralo uvođenje dodatnih mjera.¹⁶⁸ Nedugo nakon toga, pristizali su izvještaji o dva masakra počinjena od strane srpske vojske te se posezalo za alternativnim pristupom te drugoj pravnoj osnovi za poduzimanje daljnjeg napada, kada je glavni tajnik NATO-a Javier Solan izjavio o ozbiljnom razmatranju pokretanja zračnih udara da te da smatra kako postoje legitimne osnovne za savjetnike da upotrijebe oružanu silu.¹⁶⁹ Naposljetku, za time nije bilo potrebe već su se zaraćene strane odlučile na pregovaranje mirnim putem u veljači 1999. Međutim, SR Jugoslavija tad odbija potpisati sporazum kojim bi sloboda kretanja NATO-vljevog osoblja bila zagwarantirana kao i mogućnost održavanja referenduma na Kosovu.¹⁷⁰ Nakon neuspjelog pokušaja mirovnog rješavanja sukoba, diplomatski su naponi prešli u zaborav, a nasilje na Kosovu dodatno je kulminiralo, čime NATO odlučuje poduzeti vojnu intervenciju iz humanitarnih razloga, a koju su još isti dan poduzimanja, na hitnom zasjedanju Vijeća sigurnosti, pojedine članice osudile dok su druge dale svoju podršku poduzimanju navedenih mjera budući da su odlučile da SR Jugoslavija krši nametnute obveze od strane Vijeća, a koje su prerasle u ogromna kršenja ljudskih prava, uključujući masakre, prisilna protjerivanja te sustavna silovanja.¹⁷¹ A općenito, kako se kompletan sukob intenzivirao, čelnici Ujedinjenih naroda i NATO-a su većinski tvrdili

¹⁶⁴ Ibid

¹⁶⁵ Ibid

¹⁶⁶ Ibid

¹⁶⁷ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 82. Prema: Rezolucija Vijeća sigurnosti 1199

¹⁶⁸ Ibid

¹⁶⁹ Weiss, T. G. - Hubert, D. The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background, International Development Research Centre, Ottawa, 2001., str. 110

¹⁷⁰ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 83

¹⁷¹ Ibid

da se radi o situaciji koja predstavlja iznimnu prijetnju regionalnoj stabilnosti koju je potrebno zaustaviti s ciljem sprječavanja daljnjeg krvoprolića. U ožujku 1999., nakon neuspješnih pregovora između sukobljenih strana, NATO pokreće operaciju pod nazivom Saveznička sila – kampanja koja je uključivala zračne napada na jugoslavenske vojske i strateške ciljeve, a s krajnjim ciljem degradiranja vojnih sposobnosti Srbije te prisiljavanja njenih snaga na povlačenje s Kosova. Iako je primarni cilj bio zaštita civila i sprječavanje daljnjeg kršenja ljudskih prava, snage NATO-a su pokušale stvoriti sigurne zone i koridore izbjeglicama i pružiti humanitarnu pomoć onima koji su bili pogođeni sukobom. No, intervencija je u konačnici rezultirala drastičnim iseljavanjem koje se poduplalo u broju iseljenih civila, od kojih je većina pobjegla u Makedoniju i Albaniju.¹⁷² Nakon punih 78 dana zračnih napada, jugoslavenska je vlada pristala na prekid paljbe te potvrdila povlačenje svojih snaga s Kosova, u lipnju 1999. Nakon povlačenja, uspostavljena je Privremena administrativna misija Ujedinjenih naroda na Kosovu sa zadatkom upravljanja teritorijem te olakšanjem povratka izbjeglicama i prognanicima.

S postojećim nedoumicama opisane intervencije, a usprkos tome što je kompletna operacija ocjenjena kao legitimna, ali nelegalna, postoje i određeni bitni uspjesi koji su iz toga proizašli.¹⁷³ Naime, Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju u konačnici proglašava Slobodana Miloševića zajedno s drugim jugoslavenskim dužnosnicima za ratne zločine, krivim za genocid te zločine počinjene tijekom rata na Kosovu. Također, cijela je operacija provedene uz relativno male, ali nipošto ne zanemarive žrtve između civilnog stanovništva te bez žrtvi na strani saveznika.¹⁷⁴ Ova je intervencija i dalje predmet rasprava i kontroverzi, upitnosti njezine učinkovitosti, dugoročne stabilnosti te njezinih potencijalnih implikacija na suverenitet i međunarodno pravo. Intervencija na Kosovu također je imala značajan utjecaj na rasprave o R2P te okolnosti pod kojima se humanitarne intervencije mogu opravdavati za sprječavanje i odgovore na masovne zločine.

¹⁷² Pojedini svjetski analitičari su ovo naglo povećanje broja izbjeglica jednostrano tumačili kao izravnu posljedicu akcije NATO-a, a pritom potpuno ignorirajući cjelokupnu pozadinu političke situacije. Chomsky, V. – Noam, Hegemonija ili opstanak: Američke težnje za globalnom dominacijom, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004, str. 67 – 68

¹⁷³ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 83

¹⁷⁴ Ibid

5. INTERVENCIONIZAM I LJUDSKA PRAVA

Govoreći o dužnosti za zaštitu odnosno u prethodnom tekstu spomenutom R2P, iznimno je važno naglasiti kako primarni cilj iste nije pronaći pozitivne strane uporabe sile već isključivo ponuditi potpuno nov način međunarodnim intervencijama. Međunarodno pravo i dalje funkcionira primarno kroz odnose država, dok napetost između središnjeg državnog suvereniteta i relevantnosti ljudskih prava kontinuirano izaziva rasprave.¹⁷⁵ No ono što je ključno za daljnji tekst ovog poglavlja upravo je to da je “suštinski problem koncepta humanitarnih intervencija taj što on promovira lažnu podvojenost amoralnog svijeta politike te nepolitičkog svijeta humanitarizma”.¹⁷⁶ Ono što je nakon toga ostalo kao jedini mogući oblik odgovornosti međunarodnoj zajednici, su dvije dužnosti: dužnost neintervencije odnosno dužnost zaštite.

Koncept humanitarne intervencije implicira pojašnjenje tri različita, u određenoj mjeri suprotstavljena, ali međusobno povezana pojma, a to su suverenitet, intervencija i prevencija.¹⁷⁷

Državnim suverenitetom te konceptom kojeg on kao takav predstavlja bavili smo se prethodno u tekstu, stoga nam je bitno nastaviti sa slijedećim pojmom, a to je intervencija. Intervencionizam je sustav gospodarske politike koji polazi od pretpostavke da je državna intervencija neophodno potrebna radi korekcije nedostatka tržišnog sustava, ali i radi ostvarenja autonomno postavljenih ciljeva te unaprjeđivanja razvoja ukupnog gospodarstva.¹⁷⁸ John Maynard Keynes postavio je teorijsku osnovu modernog intervencionizma, a prema njemu postoji mogućnost odnosno sklonost modernih gospodarstava da djeluju ispod svojeg punog kapaciteta nedovoljne iskorištenosti, te da se to stanje održava u ravnoteži.¹⁷⁹

5.1. Dužnost prevencije (*Responsibility to Prevent*)

Primarna je zadaća suverenih država nastojanje sprječavanja smrtonosnih sukoba kao i drugih katastrofa prouzročenih ljudskim djelovanjem.¹⁸⁰ Ono što čini čvrstu i stabilnu osnovu za prevenciju sukoba je stvarna privrženost država u omogućavanju jednakih uvjeta svih

¹⁷⁵ Thakur, R. *The United Nations, Peace and Security*, 2006, str. 245

¹⁷⁶ Dannreuther, R. *International Security: The Contemporary Agenda*, 2007, str. 143

¹⁷⁷ Iskra, V. *Humanitarna intervencija*, Zagreb, 2005, str. 48

¹⁷⁸ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. *Intervencionizam*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Apr. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27676> (pristupljeno: 15.06.2023.)

¹⁷⁹ Ibid

¹⁸⁰ Iskra, V. *Humanitarna intervencija*, Zagreb, 2005, str. 56

građana.¹⁸¹ No, budući da države ne uspijevaju uvijek uspješno osigurati ispravno funkcioniranje pravnog poretka, a što može rezultirati humanitarnim katastrofama, sprječavanje sukoba nipošto ne može biti isključivo unutarnja stvar suverenih država već je u takvim državama potrebna pomoć u realizaciji kvalitetne uprave na lokalnoj, ali i na središnjoj razini, kao i promicanje svijesti o potrebi zaštite ljudskih prava i dostojanstva.¹⁸² Nerijetko, međunarodna pomoć može označavati i primjenu različitih oblika kaznenih mjera, no iz dosadašnjeg primjera zemalja bivše SFRJ, takva primjena može imati izrazito negativne političke posljedice s daljnjim povodom sukoba i nestabilnosti.¹⁸³ Kako bi se takve akcije uistinu pokazale uspješnima, Ujedinjeni narodi nerijetko kreiraju posebne uredu na čijem su čelu povjerenici sa zadaćom djelovanja na terenu – na taj način, pokazuje se predanost u pomaganju rješavanja lokalnih te regionalnih problema, pritom uzevši u obzir njihove uzroke i posljedice, a naporu koje međunarodna zajednica ulaže u isto dobivaju sve veći i značajniji kredibilitet.¹⁸⁴ Poduzimanjem preventivnih mjera, glavni je cilj smanjenje odnosno potpuno iskorjenjivanje potrebe za intervencijom, a u slučajevima gdje se iste mjere pokažu neuspješnim u sprječavanju sukoba, one i dalje predstavljaju nužnu pretpostavku za poduzimanje intervencijskih mjera.¹⁸⁵

5.2. Dužnost reagiranja (*Responsibility to React*)

“Dužnost pružanja zaštite implicira iznad svega dužnost reagiranja u situacijama najveće potrebe zaštite ljudi.”¹⁸⁶ U bilo kojoj situaciji kada se preventivne mjere pokažu nedovoljnima te kao posljedicu nemaju uspješan rezultat, kao i kada suverene države koje su primarno zadužene za zaštitu ljudskih prava djeluju neučinkovito ili u potpunosti ne djeluju, dužnost je međunarodne zajednice da poduzme intervencijske mjere koje se u ekstremnim slučajevima referiraju na vojnu akciju, uz obaveznu pretpostavku da je manje intruzivne mjere potrebno iscrpiti prije poduzimanja istih akcija.¹⁸⁷ Odnosno, nužno je prvotno ispitati mogućnost nametanja političkih, diplomatskih, ekonomskih ili vojnih sankcija kao oblika prijetnje, a dolaze u raznim oblicima poput davanja *persona non grata*, suspenzije članskih prava,

¹⁸¹ Evans, G. - Sahnoun, M. International Commission on Intervention and State Sovereignty Report: Responsibility to Protect, International Development Research Centre, Ottawa, 2001, para 3.2

¹⁸² Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 56

¹⁸³ Ibid

¹⁸⁴ Ibid

¹⁸⁵ Evans, G. - Sahnoun, M. International Commission on Intervention and State Sovereignty Report: Responsibility to Protect, International Development Research Centre, Ottawa, 2001., para 3.20, 3.21, 3.23, 4.1

¹⁸⁶ Ibid

¹⁸⁷ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 60

restrikcija u pogledu diplomatskog predstavljanja i slično.¹⁸⁸ Iako se sankcije ne upliću u sposobnost funkcioniranja države unutar vlastitih granica, one značajno reduciraju mogućnost države da se dovede u ikakve interakcije s vanjskim svijetom, a s ciljem prisiljavanja vlasti na poduzimanje odnosno nepoduzimanje određenih mjera. S druge strane, vojna intervencija izravno utječe na državne vlasti kao i na njihovu sposobnost djelovanja na vlastitom teritoriju, pa barem kratkoročno, a istovremeno je izravno usmjerena na razrješenje određenog problema odnosno prijetnje.¹⁸⁹ Mana koju vuče za sobom je to što takva intervencija za sobom uvijek poteže iznimno velike rizike te političke tenzije u međunarodnim odnosima i zato je neophodno šire razmatranje problema prije nego što se za istom posegne.¹⁹⁰ Naravno, isto se odnosi i na druge spomenute mjere koje nisu vojne budući da se i one kao takve moraju koristiti iznimno oprezno budući da se njihova primjena može direktno odraziti na civilno stanovništvo zemlje protiv koje su te iste mjere usmjerene, a bez ikakvog utjecaja na ponašanje upravitelja vlasti.¹⁹¹

5.3. Dužnost ponovne izgradnje (*Responsibility to Rebuild*)

Ukoliko bi dužnost pružanja zaštite značila isključivo dužnost prevencije i reagiranja, u tom bi se slučaju glavni cilj zaštite civilnog stanovništva u potpunosti našao izvan dosega bilo koje od poduzetih mjera u određenom trenutku.¹⁹² Ono što bi to označavalo je da vojnu intervenciju, koja je prvotno poduzeta zbog nedostatka državne sposobnosti odnosno propasti države, mora pratiti stvarna pomoć u realiziranju trajnog mira te promicanja načela dobre vladavine i održivog razvoja.¹⁹³ U suprotnom bi slučaju došlo do stanja anarhije neposredno nakon vojne intervencije, a koje ne samo da bi predstavljalo iznimnu prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti te stalnu opasnost ponovne eskalacije sukoba već bi to isto stanje bilo najpogodnije za nastanak međunarodnog terorizma, ilegalne trgovine oružjem i narkoticima.¹⁹⁴ U tom stanju kreiranje gospodarskih, političkih i društvenih uvjeta bi bilo nemoguće, a povrh toga ne bi bilo pogodno ni za realizaciju poštivanja temeljnih ljudskih prava.¹⁹⁵ Nerijetko je u prošlosti dužnost ponovne izgradnje bila nedovoljno ozbiljno shvaćena, popratno s neadekvatnom pomoći u konstrukciji i napuštanje zemlje od strane međunarodnih snaga, stoga su se sve

¹⁸⁸ Ibid

¹⁸⁹ Ibid

¹⁹⁰ Ibid

¹⁹¹ Ibid

¹⁹² Ibid str 64

¹⁹³ Ibid

¹⁹⁴ Montgomery, W. Novi ustav: Irak na ključnoj prekretnici, Zagreb, 2005, str. 61

¹⁹⁵ Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005, str. 65

zemlje u potrebi za pomoći našle u identičnoj situaciji i s istim problemima kao i prije.¹⁹⁶ S ciljem izbjegavanja stanja bezvlašća, iznimno je bitna uspostava javnog reda i poretka uz pomoć međunarodne zajednice, a kako bi se postupno s vremenom vlast prenesla na lokalne organe te kako bi se zemlja rehabilitirala u potrazi za financijskim i materijalnim sredstvima te mogućnošću daljnjeg stabilnog vladanja.¹⁹⁷

5.4. Ljudska prava u kontekstu međunarodnog prava

Ljudska prava danas su *lingua franca* domaće i međunarodne politike.¹⁹⁸ Najčešća standardna klasifikacija istih obuhvaća podjelu na građanska i politička te socijalna, ekonomska i kulturna prava, a nerijetko govorimo i o pravima treće generacije koja obuhvaćaju pravo na mir, zdravo okruženje i slično. Neovisno o brojnim kategorijama na koje su ista podijeljena, međunarodno pravo ljudskih prava izričito naglašava povezanost, nedjeljivost te univerzalnost svih prava, a koja, kao osnovna, obuhvaćaju pravo na život, pravo na zdravlje i obrazovanje, pravo na slobodu izražavanja i ostala.¹⁹⁹ Neotuđiva su te su neovisna o rasi, političkoj i vjerskoj pripadnosti, spolu i suštinski nevezana uz nijednu drugu individualnu karakteristiku pojedinca odnosno skupine. Poveljom Ujedinjenih naroda 1945., kao prvim međunarodnim instrumentom, dolazi do prvog spominjanja i upotrebe termina “ljudska prava”.²⁰⁰ Ipak, sama Povelja predstavljala je tek uvodni dio Općoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948., a koja je sadržavala potpun niz građanskih, političkih i kulturnih te drugih prava i sloboda. Sastavljena od brojnih predstavnika s različitim pravnim i kulturnim pozadinama diljem svijeta, predstavljala je korak prema usvajanju ugovorima koji se danas primjenjuju na globalnoj i regionalnoj razini.²⁰¹ Svojim je sadržajem omogućila savršenu podlogu za daljnje usvajanje općih i regionalnih instrumenata zaštite ljudskih prava pojedinaca i skupina.²⁰² Te su odredbe također uvrštene i kao obavezni dio *Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima* iz 1966. te *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima* iz iste godine,²⁰³ a koji su, za razliku od Deklaracije koja nije pravno obvezujući dokument na razini međunarodnog prava, u potpunosti obvezujući te su ujedno i zaslužni za najpoznatiju podjelu

¹⁹⁶ Ibid

¹⁹⁷ Ibid

¹⁹⁸ Buzar, S. Etika u međunarodnim odnosima – ad usum privatum + dodaci, Zagreb, 2022, str. 38

¹⁹⁹ Sepulveda, M. et al, Human Rights Reference Handbook. Costa Rica: University for Peace, 2004

²⁰⁰ Vid. Langley, W.E. Encyclopedia of Human Rights Issues Since 1945, Greenwood Press, Westport 1999, xi.

²⁰¹ United Nations. Peace, dignity and equality on a healthy planet. Universal Declaration of Human Rights. Apr. 2021 <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (pristupljeno: 07.07.2023.)

²⁰² Sahadžić, M. Međunarodno pravo ljudskih prava: Zaštita pojedinaca i skupina, Sarajevo, 2011, str. 249

²⁰³ Ibid

ljudskih prava spomenutih na početku ovog odlomka. Dok se prvotno spomenuti dokument – Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, bavi razradom i definiranjem uvjeta pod kojim ta ista prava mogu biti ograničena tj. kolektivna prava koja se baziraju na određen gospodarski i socijalni napredak, samim time ima nešto drugačiju narav i smatra se nesistematičnim i nepreciznim za razliku od drugog dokumenta – Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, a koji se nerijetko smatra relevantnijim.²⁰⁴ Taj pakt definira i određuju prava pojedinaca, a iznimno je bitan budući da navodi da već zajamčena prava u državama članicama ne mogu biti ograničena pod izgovorom da nisu sadržana u Paktu, pa čak i u slučaju da članice nisu u mogućnosti poštivati te garantirati za sva prava, u Paktu su navedena prava koja se ne mogu umanjiti, a odnose se primarno na prava vezana za sigurnost i slobodu.²⁰⁵ Iako su ova dva dokumenta u srži potpuno različita te definiraju različite kategorije prava, čime automatski imaju i drugačije područje djelovanja, uz dva izborna protokola zajednički tvore istinsko pravno obvezujuće djelovanje Opće deklaracije o ljudskim pravima, a zajedno s njom čine Međunarodni dokument o ljudskim pravima (*International Bill on Human Rights*).²⁰⁶ Svojevrsna svim ljudskim bićima, ljudska prava su nedjeljiva i međuovisna – jedan se skup prava jednostavno ne može u potpunosti uživati bez drugoga, a što znači da je napredak u jednim pravima jednako utjecajan kao i kršenje u drugim pravima te se međusobno reflektiraju jedno na drugo.²⁰⁷ Sloboda od diskriminacije, navedena u drugom članku Opće deklaracije, upravo je ono što osigurava jednakost svih ljudskih bića, sa svjesnošću da se nediskriminacija kosi sa svim međunarodnim zakonima o ljudskim pravima.²⁰⁸ Svako bi ljudsko biće, s pravima s kojima je došlo na ovaj svijet, trebalo prepoznati jednakost u svakoj individui s kojom se susretne, pritom imajući na umu da su ta ista prava zajamčena na uživanje potpuno jednaka te da se između njih ne može činiti razlika niti je to prepušteno na individualno djelovanje ikome, neovisno o neophodnim međusobnim ljudskim različitostima. Upravo je zato načelo univerzalnosti ljudskih prava kamen temeljac međunarodnog prava ljudskih prava.²⁰⁹

²⁰⁴ Robertson, D. A Dictionary of Human Rights, Europa Publications, London, 2004, str. 127

²⁰⁵ Sahadžić, M. Međunarodno pravo ljudskih prava: Zaštita pojedinaca i skupina, Sarajevo, 2011, str. 251

²⁰⁶ Ibid

²⁰⁷ United Nations. Human Rights, Office of the High Commissioner. Apr. 2023 <https://www.ohchr.org/en/what-are-human-rights> (pristupljeno: 05.07.2023.)

²⁰⁸ Ibid

²⁰⁹ Ibid

5.4. Dualizam humanitarnih intervencija i ljudskih prava

Koncept ljudskih prava i humanitarnih intervencija inherentno je upleten u kompleksnu dvojnost. Dok su ljudska prava, kao što smo prethodno spomenuli, univerzalno priznata kao temeljna prava svakom ljudskom biću, neovisno o rasi, etničkoj pripadnosti, spolu, vjeri ili nacionalnosti, humanitarne intervencije, s druge strane, uključuju upotrebu vojne sile odnosno drugih sredstava s ciljem zaštite tih istih ljudskih prava te rješavanjem humanitarnih kriza kada države to ne učine, a čime je ravnoteža između tih dvaju pojmova do danas neuspješno postignuta. Nemogućnost države da pruži zadovoljavajuću obranu i zaštitu, rezultira neksusom ljudskih prava i intervencija u kontekstu želje i predanosti međunarodne zajednice da uspješno održi te zaštititi ljudskog dostojanstvo koje je u takvom trenutku iznimno ugroženo. U takvim slučajevima kada vlada sustavno krši ljudska prava svojih građana, međunarodna je zajednica suptilno prisiljena reagirati s ciljem sprječavanja daljnjih zločina. Ujedno se time kreiraju temelji uporabe sile odnosno drugih potrebnih radnji u svrhu zaštite bespomoćnih civila od teških kršenja ljudskih prava. Nadalje govoreći, dvojnost spomenutih pojmova nerijetko proizlazi iz sukoba moralnog imperativa zaštite ljudskih života te načela državnog suvereniteta o kojem smo pisali prethodno u tekstu. Razlog iz kojeg do toga dolazi jesu tvrdnje određenih teoretičara da humanitarne intervencije riskiraju uništavanju načela državnog suvereniteta što bi moglo rezultirati neželjenim posljedicama te geopolitičkoj napetosti. Neizostavno uz to, Ujedinjeni narodi predstavljaju ogroman faktor u upravljanju dualnošću ove teme, no R2P je uveden kao pokušaj pomirenja napetosti između suvereniteta te obveze međunarodne zajednice da štiti ljudska prava. Povrh toga, neizostavna je dvojba o pitanju legitimnost i nepristranosti intervencija budući da određeni sukobi dobivaju značajnu pozornost dok drugi ostaju u sjeni, automatski se prožima geopolitičko razmatranje zasje kao primarni humanitarni cilj. Svemu tome je iznimno potreban sveobuhvatan pristup koji uključuje izričito snažnu međunarodnu i diplomatsku suradnju te jačanje međunarodnih institucija i mehanizama uz kontinuirano uspostavljanje balansa između navedenih načela te predanost rješavanju temeljnih uzroka sukoba.

6. ZAKLJUČAK

Humanitarna intervencija spada u domenu međunarodnog prava koje se označava kao *ius ad bellum*, odnosno u dio međunarodnog prava koji regulira primjenu sile u međunarodnim odnosima. U skladu s prethodnim, humanitarna intervencija se može okarakterizirati kao legitimni instrument primjene prisile što u svojoj suštini i je.

Iako je koncept humanitarne intervencije, kao i odgovornosti koje s istim dolaze u paketu, evoluirao tijekom vremena te je proširen ne samo na vojne intervencije već i neprisilne mjere, poput diplomatskog pritiska, ekonomskih sankcija i mirovnih operacija, a fokus je pomaknuo prema prevenciji, ranom upozoravanju i izgradnji otpornih društava kako bi se uopće izbjegla potreba za intervencijama, i dalje nastavlja generirati značajnu debatu i raspravu među znanstvenicima, kreatorima politika i međunarodnim organizacijama, ali i među svakime od nas. Očekivano razumijevanje humanitarnih intervencija s ponuđenim većim spektrom informacija, izaziva sve veću lavinu reakcija i distinkcija u mišljenju koje je većinski podijeljeno na striktno pozitivno ili negativno gledište istih. U dodatak uspješnom donošenju univerzalnog stava ne ulazi činjenica da do danas nije kreiran postojeći konsenzus oko uspješne djelotvornosti intervencija ili iste odgađaju pa čak i dodatno pogoršavaju probleme koje nastoje riješiti. U prilog pozitivnog shvaćanja iste, postoji koncepcija koja ju isključivo percipira kao nužni izlaz u postojećim okolnostima određene situacije važećeg međunarodnog prava te posezanjem za instrumentom kojim će se prevenirati već fluidni gubitak života nastao u kriznoj situaciji te u kojoj nije vidljivo mirno rješenje već je nastupila beskompromisno stanje s neizbježnim gubitkom jedne od sukobljenih strana. Kako bi se takvom prikazala, neophodno je odrediti moralne razloge ove ilegalne intervencije koji ju mogu učiniti legalnom. Pitanje etičke opravdanosti u tom primjeru suštinski ne može biti teorijski određeno te ostaje svakome na vlastito tumačenje. Dakako, u prilog tome je neizbježno uzeti činjenicu da je krucijalan faktor u onome što humanitarnu intervenciju čini legalnom jest “vaga života i smrti” u kojoj se kalkulira čiji su i, količinski koji, životi u pitanju te se na osnovu zaključaka određuje koji će se od njih spašavati, a koje će odlučiti slomiti. Ovim se putem nastoji očuvati pravni poredak pa makar označavao enormna ljudska stradanja koja su opravdana *ad hoc* iz moralnih razloga. Validnim opravdanjima i izazovima ovim bi se putem istaknula nužnost posezanja za konceptom humanitarne intervencije kako bi se spriječilo odnosno zaustavilo teško kršenje ljudskih prava, zaštitilo ranjivo stanovništvo ili podržalo stanje univerzalnih vrijednosti. Naglašava se moralni imperativ da se intervenira u slučajevima genocida ili zločina protiv čovječnosti, no nemoguće je ignorirati zabrinutost zbog mogućnosti zlouporabe, selektivne

intervencije temeljene na geopolitičkim interesima, neželjenih posljedica i povrede državnog suvereniteta. Svakako, postizanjem svojevrsnog kompromisa te nametanja strogih, ali svrhovitih državnih mjera i pravila, s naglaskom na istinsku mogućnost države da pridonosi prevenciji, a potrebito i obrani kršenja ljudskih prava vlastitog naroda, drastično bi se reducirala, pa i minimalizirala do eventualnog potpunog iskorijenjena u budućnosti, potreba za nastupanjem humanitarnih intervencija. Iz široke bi se slike diskusije o samom pojmu i etičkoj ispravnosti intervencija, države primarno trebale fokusirati na jačanje obrane i mogućnosti pružanja zadovoljavajuće zaštite.

No, kako je već bilo spomenuto, tumačenje i praksa humanitarne intervencije razlikuju se među državama i međunarodnim akterima te je svaki slučaj jedinstven. Koncept se i dalje oblikuje tekućim raspravama, pravnim razvojem i razvojem normi koje okružuju ljudska prava i upotrebu sile u međunarodnoj areni. S tog je aspekta bitno razmotriti i tzv. negativno stajalište samih humanitarnih intervencija jednako onome pozitivnom. Nužni izlaz odnosno humanitarna nužda je sekundarni opravdani razlog za primjenu nezakonite intervencije. Međutim, usprkos određenim pozitivnim ishodima prikazanim kroz povijest nakon primjene humanitarne intervencije, s uma ne treba smetnuti da je zabrana upotrebe sile *ius cogens* te da ne postoji osnova dovoljno opravdana da bi došlo do kršenja kogentne norme. Samim se provođenjem intervencije takve vrste krši međunarodno pravo kreiranjem iznimno nestabilnog spoja vrijednosti i pravila.

Nemoguće je težiti miru i stabilizaciji u svijetu kroz vojne intervencije pritom nadajući se da će se kroz primjenu sile kreirati okruženje koje istu ne poznaje.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Advisory Council on International Affairs-Advisory Committee on Issues of Public International Law: Humanitarian Intervention (Dutch Report No. 13), The Hague, 2000
2. Alić, G. Humanitarne intervencije i međunarodno pravo, Zenica, 2018
3. Belammy A. J. The Three Pillars of the Responsibility to Protect, Oxford Research Encyclopedia of International Studies, 2010
4. Budimir, Z. Genocid nad Armencima: prvi moderni genocid, 2015
5. Buzar, S. Etika u međunarodnim odnosima – ad usum privatum + dodaci, Zagreb, 2022
6. Chomsky, V. – Noam, Hegemonija ili opstanak: Američke težnje za globalnom dominacijom, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004
7. Danish Institute of International Affairs: op. cit.
8. Dannreuther, R. International Security: The Contemporary Agenda, 2007
9. Delbrück J. International Protection of Human Rights and State Sovereignty, Indiana Law Journal, vol. 67, 1982
10. Dumberry, P. The Formation and Identification of Rules of Customary International Law in International Investment Law, Cambridge Studies in International and Comparative Law, 2016
11. Evans, G. - Sahnoun, M. International Commission on Intervention and State Sovereignty Report: Responsibility to Protect, International Development Research Centre, Ottawa, 2001
12. Hartmann, Florence, Milošević - dijagonala luđaka, Nakladni zavod Globus, Rijeka/Zagreb, 2002
13. Hinsley, F. H. Suverenitet, August Cesarec, Zagreb, 1992
14. Holzgrefe, J. L. - Keohane, R. O. Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas, Cambridge University Press, Cambridge, London, 2003
15. Independent International Commission on Kosovo, Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned, Oxford University Press, Oxford, 2000
16. International Commission on Intervention and State Sovereignty, The Responsibility to Protect (Report), 2001
17. Iskra, V. Humanitarna intervencija, Zagreb, 2005

18. Kernot, S. Humanitarian intervention: Human rights versus humanitarian assistance, *Global Change, Peace & Security*, 18:1, 2006
19. Kurtović, Š. *Opća povijest prava i države I*, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 2002
20. Lyons G.- Mastanduno M. Introduction: International Intervention, State Sovereignty, and the Future of International Society, in Lyons G.- Mastanduno M: *Beyond Westphalia: State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore-London, 1995
21. Lupis, B. V. *Paradigma armenskog genocida*, 2014
22. Montgomery, W. *Novi ustav: Irak na ključnoj prekretnici*, Zagreb, 2005
23. Robertson, D. *A Dictionary of Human Rights*, Europa Publications, London, 2004
24. Sahadžić, M. *Međunarodno pravo ljudskih prava: Zaštita pojedinaca i skupina*, Sarajevo, 2011
25. Seizović, Z. *Međunarodno humanitarno pravo*. Sarajevo, 2016
26. Sejfić, A. *Odgovornost za zaštitu (R2P) – Izazovi i ograničenja savremenih humanitarnih intervencija*, Sarajevo, 2020
27. Sellers, M. The Legitimacy of Humanitarian Intervention Under International Law, *International Legal Theory*, 7, 2001
28. Sepulveda, M. et al, *Human Rights Reference Handbook*. Costa Rica: University for Peace, 2004
29. Raičević, N. *Humanitarna intervencija u međunarodnom javnom pravu*, Niš, 2008
30. Thakur, R. *The United Nations, Peace and Security*, 2006
31. Tyagi, Y. K. The Concept of Humanitarian Intervention, *Michigan Journal of International Law*, 16, 1995
32. Vid. Langley, W.E. *Encyclopedia of Human Rights Issues Since 1945*, Greenwood Press, Westport 1999
33. Weiss, T. G. - Hubert, D. *The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background*, International Development Research Centre, Ottawa, 2001

Internetski izvori:

1. Europski parlament. Informativni članci o Europskoj uniji
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/164/humanitarna-pomoc>
2. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58947>
3. Ujedinjeni Narodi, Ured za prevenciju genocida i odgovornosti za zaštitu
<https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml>
4. United Nations. Human Rights, Office of the High Commissioner
<https://www.ohchr.org/en/what-are-human-rights>
5. United Nations. Meetings Coverage and Press Release
<https://press.un.org/en/1999/19990920.sgsm7136.html>
6. United Nations. Peace, dignity and equality on a healthy planet. Universal Declaration of Human Rights
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
7. Wikipedia. Genocid nad Armencima
https://hr.wikipedia.org/wiki/Genocid_nad_Armencima
8. Wikipedia. Grčko – turski rat (1919. – 1922.). Apr. 2023
[https://hr.wikipedia.org/wiki/Gr%C4%8Dko-turski_rat_\(1919._%E2%80%93_1922.\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Gr%C4%8Dko-turski_rat_(1919._%E2%80%93_1922.))
9. Wikipedia. Međunarodno pravo. Apr. 2013.
https://sh.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91unarodno_pravo
10. Wikipedia. Španjolski građanski rat. Apr. 2023.
https://hr.wikipedia.org/wiki/%C5%A0panjolski_gra%C4%91anski_rat
11. Wikipedia. Razmjena stanovništva između Grčke i Turske. Apr. 2020
https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%BC%D1%98%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%92%D1%83_%D0%93%D1%80%D1%87%D0%BA%D0%B5_%D0%B8_%D0%A2%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B5
12. Wikiwand. Grčko – turski rat (1919 – 1922)
[https://www.wikiwand.com/sh/Gr%C4%8Dko-turski_rat_\(1919%E2%80%931922\)](https://www.wikiwand.com/sh/Gr%C4%8Dko-turski_rat_(1919%E2%80%931922))

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA

kojom ja, Petra Đivić, JMBAG: 0111136096 studentica Libertas međunarodnog sveučilišta u Zagrebu, kao autorica završnog rada s naslovom: Humanitarne intervencije i ljudska prava:

1. Izjavljujem da sam završni rad izradila samostalno pod mentorstvom: dr. sc. Mladen Nakić. U radu sam primijenila metodologiju znanstvenog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u radu citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama sukladno odredbama Pravilnika o završnom radu Libertas međunarodnog sveučilišta. Rad je pisan u duhu hrvatskog jezika.

2. Dajem odobrenje da se, bez naknade, trajno pohrani moj rad u javno dostupnom digitalnom repozitoriju ustanove i Sveučilišta te u javnoj internetskoj bazi radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, sukladno obvezi iz odredbe članka 83. stavka 11. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

Potvrđujem da je za pohranu dostavljena završna verzija obranjenog, dovršenog i lektoriranog završnog rada. Ovom izjavom, kao autorica dajem odobrenje i da se moj rad, bez naknade, trajno i javno objavi te besplatno učini dostupnim studentima i djelatnicima ustanove.

Studentica:

(Petra Đivić)